

Estlands-nytt

Utgitt av Norsk-estisk forening

Estlands krigstog mot EU

Av Jostein Langmyr

Etter at Estland med stor majoritet ved folkeavstemningen i september 2003 vedtok å gå inn i EU, forandret stemningen seg delvis. Mange som hadde vært for EU, ble usikre. Den siste tida før formell tilslutning 1. mai i år drev esterne med forberedelser som om de ventet krig eller langvarig krise. Det foregikk utstrakt hamstring, særlig av en del næringsmidler med god holdbarhet. Sukkerprisen, esternes barometer for rikets tilstand, steg til uante høyder.

Etter utvidelsen fra 15 til 25 tilsluttete land, skulle det i juni holdes valg av utsendinger til europaparlamentet. Det skulle totalt velges 732 representanter; på grunnlag av folketallet 6 fra Estland, 9 fra Latvia og 13 fra Litauen. Sammenlikningsvis har Danmark og Finland 14 representanter, Sverige 19, Polen 54, Frankrike, Italia og England 78, Tyskland 99.

→ 7



Toomas Hendrik Ilves. EU-valgets suverene vinner.

Frå potetland til bananrepublikk

Av Kristian Bergøy

Den skjemtsame overskrifta har vi lånt frå avisa Õhtuleht i mai i år. Ingen spøk er bare spøk, så samtidig har vi her eit uttrykk for utviklinga frå eit traust estisk agrarsamfunn i mellomkrigstida til den moderne staten som satsar stort på utanlandske investeringar i næringslivet. Her skal poteta vere temaet vårt, for i Estland legg vi fort merke til at det i utruleg mange samanhengar blir snakk om poteter og potetdyrking.

→ 17

Estlands-nytt

Allment tidsskrift for Estlands-interesserte

Utgiver: Norsk-estisk forening

Redaksjon: Øyvind Rangøy, Kuu 39-64, EE 50104 TARTU,

tlf. +372 747 2624, e-post: rangoy@online.no

Turid Farbrege, Granvågen 14 A 36, FI - 00270 HELSINGFORS,

tlf. +358 9 477 1488, e-post: turid.farbrege@kolumbus.fi

Else-Jannike Kuum, Vækerø terr. 10 B, 0282 OSLO, tlf. priv.: 22 50 63 86.

Vignetter: Asko Künnap, Zoom

Ombrekking og trykking: AS Prisma Print, Tartu mnt 63, EE 10115 TALLINN,

tlf. +372 6115 530, faks +372 6115 531.

Redaksjonen avsluttet 15.9.2004. Stoff til neste nummer må være redaksjonen i hende
seinst 10.1.2005. Sendes per e-post til redaksjonen, se adressene ovenfor.

Annonsepriser: 1/1 side kr 1 200, 1/2 side kr 600 og 1/4 side kr 400, tillegg for farger.

Av innholdet

Estlands EU-valg et krigstog1	Flagg- og merkedager 322
Frå potetland til bananrepublikk . .1	Avbrutt skolegang23
Intervju med Peep Jahilo4	Møte med ukjent nabo25
Slaget i Lihula11	Bok: Hilve Rebane27
Strid om prisregulert husleie . . .16	En norsk Jesus i Tartu29
Sangfestivalen18	Kunst: Konrad Mägi i Viinistu . .33
Gustav Ernesaks21	Russerne ut i august 199448

Slik redaksjonen ser det

Innsatsen for Estlands-nytt skjer frivillig og på dugnadsbasis. Vi kan aldri kreve at medarbeiderne skal sende inn bidragene sine, vi kan bare ønske og håpe at stoffet kommer. Takk til den alltid trofaste kryssordeksperthen, Laurits Killingbergtrø, som aldri skuffer.

I prinsippet har vi mange faste spalter, men i praksis klarer vi ikke å skaffe stoff til alle spaltene hver gang. Spalteredaktørene trenger flere kontakter, flere som vil dele interessante ting med leserne. Vi rakk så vidt å juble over nye musikkmedarbeidere, så ser det allerede ut til at de forlater oss igjen. Men takk, så lenge det varte!

Estlands-nytt er en verdifull kilde til kunnskap om Estland. Vi ønsker enda flere rapporter om norsk-estisk virksomhet og håper på stoff fra aktivistene som har bygd kontakter av forskjellig slag, på fylkesnivå, organisasjonsnivå, vennskap mellom kor, dansegrupper osv.

Selve produksjonen av tidsskriftet krever fagkunnskap og avansert utstyr. Forrige nummer ble sterkt forsinket av tekniske årsaker. Vi samarbeider denne gangen med et nytt trykkeri og er spent på hvordan det vil arte seg. Vi er også spent på om det vil lykkes å organisere folk til dugnad på selve utsendelsen. I så fall vil ombrekking, trykking og porto være det eneste som koster foreningen noe.

Eget domenenavn

Kjære Estlandsvenner!

Norsk-estisk forening har fått eget domenenavn og dermed ny adresse for hjemmesiden. Der er det informasjon om foreningen, om Estland generelt og mange spennende linker. Du finner oss på adressen www.norsk-estisk.org

Der legger vi også ut opplysninger om arrangementer og andre aktuelle ting. Om du tegner deg på foreningens e-postliste, kan du være helt sikker på å få vite om det som skjer.

Med vennlig hilsen Kari Helene Partapuoli

Fra lederen i Norsk-estisk forening

Kjære leser!

Så er det igjen tid til å si vel overstått sommer og velkommen til en høst med arbeid og forskjellige aktiviteter i forbindelse med foreningen.

Et nært kontaktpunkt for oss i NEF er Estlands ambassade i Oslo. Der har det nå vært skifte av ledelse. Vi har takket av ambassadør Peep Jahilo, som vi har hatt god kontakt med. Han har vært ambassadør i en viktig innkjøringsperiode, og så langt jeg kan se, har han gjort en meget god innsats. Takk til Peep Jahilo!

Nå ønsker vi ambassadør Juhan Haravee velkommen til innsats og videreføring av arbeidet. Vi føler oss sikre på at kontakten fortsatt vil bli meget god.

Internasjonalt samarbeid på alle nivå blir bare viktigere. Det skal være med på å demme opp for terrorisme og slike tragiske hendelser som vi igjen har vært vitne til. Det er helt uforståelig det som skjer omkring oss. Men det er viktig å ikke miste motet, vi må fortsette å bygge bånd nasjoner imellom, kulturer imellom, og gjøre motvekten sterkest mulig.

Så til vår kjære forening. Sist vi var sammen var på sankthansfeiringen. Det ble bra deltaking, og spesielt var det gledelig med alle de unge estlenderne som kom. Det var noe skuffende at ikke flere av de norske medlemmene møtte opp, for dette kan være et av de viktigste treffpunktene der vi møtes og kan etablere sterkere kontakter.

Programmet for høsten er ikke helt klart – det arbeides med flere ideer. De sangglade kan se fram til å møtes allerede lørdag 16. oktober. Så tar vi et temamøte for medlemmer og venner torsdag den 11. november, se side 47. Baltiske filmdager med innlagt baltisk aften i fjor høst var svært vellykket. Vi håper at det kan bli noe liknende igjen. Dette og eventuelle andre arrangementer vil vi komme tilbake til. Foreningen har nå fått eget domenenavn. Du finner hjemmesiden vår på adressen www.norsk-estisk.org. Den kan bli viktig for å få ut informasjon både om foreningen og generelt om Estland.

På siste styremøte kom det fram at ganske mange har glemt å fornye medlemskapet. Kassereren sender ut en påminnelse, og da håper jeg at de fleste, og helst alle, følger med videre. Vi trener dere alle sammen, og få gjerne med flere også!

Beste hilsen
Martin Killi



Peep Jahilo hjemme igjen

Vi bringer her avskjeds- og hjemkomstintervju med Estlands ambassadør til Norge fra mars 2000 til august 2004. Vår medarbeider traff Peep Jahilo på kontoret hans i utenriksdepartementet i Tallinn. Han er fortsatt ambassadør, nå til Albania, men med residens i hjemlandet. Embetet innebærer at han følger med i det som skjer i Albania og innimellom tar en reise dit for å utføre embetsplikter. Ellers har han overoppsyn med alle de estiske ambassadene rundt omkring i verden: Følger de retningslinjene, og ivaretar de Estlands interesser på en effektiv måte?

Estlands-nytt: Så det var ikke bruk for den akkumulerede Norgeskompetansen?

Peep Jahilo: Vi har i UD mye kompetanse på Norge. Her i samme bygning sitter både **Tiit Naber**

og **Enn Turmen** som var de to første stedlige representantene for Estland i Norge. Ambassadøren residerte helt til mars 2000 i København og vi hadde en charge d'affairs i Oslo. Oppgaven for meg som Estlands første ambassadør med residens i Norge ble å bygge opp en ambassade med kontaktnett, innarbeide rutiner med mottakelser, representasjon osv.

EN Gav innsatsen synlige resultater?

PJ Jeg skal absolutt ikke ta æren for den utviklingen som har skjedd, men ambassaden har forsøkt å medvirke. Mest direkte kan vi peke på framstøt som har økt kunnskapen om Estland: utstillinger, filmvisning osv. Politisk sett har det viktigste for oss vært den norske støtten når det gjaldt estisk medlemskap både i Nato og i EU, og den er vi veldig takknemlige for. Selv om Norge har valgt ikke å bli med i EU, så er det likevel på alle vis en like viktig partner som før. Vi ser gjerne Norge og Estland sammen



Peep Jahilo i Tallinn.

(foto: tf)

i et nordisk perspektiv. Handel og næringsliv teller mye. Hvert år er det flere firmaer som innleder samarbeid. Norske foretak kan etablere produksjon i Estland, og en rekke estiske firmaer har kommet inn på det norske markedet. Turismen hit fra Norge øker med 30 % hvert år.

EN Hvordan var det å komme inn i norske forhold?

PJ Jeg kom etter hvert så langt at jeg leste norske aviser og fulgte sendinger i radio og fjernsyn. Det var vanskelig med dialekter, dem ble jeg ikke like vant til. Jeg hadde før jeg drog til Norge tatt et kurs i norsk. Læren min der var **Hille Lepp**.

EN Ja, mange norske kjenner sikkert navnet hennes. Hille er medforfatter til den estiske lommeordboka som ble utgitt i Norge.

PJ Hun arbeider fortsatt her i utenriksdepartementet, vi har nytte av norskkunnskapene hennes.

EN Hvordan trivdes familien i Norge?

PJ Hele familien forstod å sette pris på de fantastiske mulighetene i Oslo når det gjelder natur og friluftsliv. Vi gikk turer med matpakke i ryggsekken akkurat som nordmennene. Vi gikk på ski og vi syklet. Begge deler kan vi gjøre her i Estland også. Og nå er ryggsekken blitt en fast følgesvenn alle steder. Lilli og Sander var i 2000 henholdsvis 16 og 13 år gamle. De gikk i Oslo på Bekkestua internasjonale skole. Der er undervisningen på engelsk. Tvillingjentene rakk å fylle fem år i Norge, men vi hadde dem ikke i barnehage, så de snakker dessverre ikke norsk de heller. Men de fulgte hver dag spent med på barne-tv, så helt sikkert har de fått noe med seg som kan gi seg utslag ved et eventuelt møte med det norske seinere i livet.

EN Er det slik at ambassadøren gjør karriere og kona tar seg av familien?

PJ Da vi flyttet til Norge, sluttet kona i Eesti Media, som sorterer under Schibsted. Men nå har hun fått tilbake omtrent samme stilling. Det er hun veldig fornøyd med.

EN Det måtte jo bli trangt i den lille leiligheten i andre etasje i Oscarsgate?

PJ Det var en stor forbedring da vi kunne overta første etasje også som ambassadørbolig. Og ikke mindre viktig at selve ambassaden flyttet til større lokaler i Parkveien. Vi trengte den plassen, og så er det hyggelig å ha Slottet som nær nabo.

EN Samtidig ble dere nabo med den israelske ambassaden. Det var sikkert mer plagsomt med Parkveien delvis stengt i perioder og væpnet politi rundt omkring.

JP Vi følte oss ikke sjenert av det.

For syns skyld knipser vi et par bilder. Peep Jahilo ser ut akkurat som da vi velkomstintervjuet han på ambassaden i Oslo 4,5 år tidligere. Han har nok levd et sunt friluftsliv i Norge.

EN Hvordan var det å komme tilbake til Estland?

PJ Det føles veldig fint. Det hjelper ikke hvor bra en har det andre steder. Vi trivdes på alle vis i Norge. Til og med klimaet var

behagelig. Oslo ligger omgitt av fjell og åser. Nå er vi tilbake i den evige blåsten fra alle retninger. Men når en er lenge borte, føler en savnet av eget språk og gamle venner. Det er deilig å være hjemme blant sine egne.

EN Hjemme ja? Er nå dette det samme landet som dere reiste fra i 2000?

PJ En må jo si at det har skjedd ett og annet. Ta en titt ut av vinduet! Da jeg drog, valet bare det estiske flagget foran UD. Nå er det tre flagg: Nato og EU har kommet i tillegg. De tre flaggene symboliserer den politiske utviklingen. Estland står ikke lenger alene, vi er blitt med i to store fellesskap og er definitivt en del av Europa.



(foto: tf)

Tre flagg vaier nå utenfor Estlands UD.

Estland sluttar seg til ERM II

Av dei ti nye medlemslanda i EU slutta Estland, Litauen og Slovenia seg i sommar til valutakursmekanismane som blir kalla ERM II. Den europeiske valutaorden ERM II vart danna 1999. ERM er eit forstadium for land som vil slutta seg til den europeiske pengeunionen.

Dei som sluttar seg til fellesvalutaen, gir avkall på ein eigen pengepolitikk. Alle landa går med på strukturendringar som betrar den økonomiske tilpasningsevna. Slovenia batt seg til å dempa inflasjonen. Landet må følgja med i kostnadsutviklinga og særleg halda auge med lønningane slik at desse er i samsvar med produktiviteten. Europakommisjonen, Den europeiske sentralbanken, og økonomi- og finanskommisjonen i EU har tilsyn med at målsetjingane blir oppnådde.

Valutakursane som skal gjelda for dei tre landa i høve til euro, vart fastsette. Estland batt valutaen til tyske mark i 1992, og til euro i 1999. Ein euro svarar derfor som før til 15,65 eek. Det er venta at Kypros og Malta vil følgja eksemplet og slutta seg til ERM II alt i år, men i somme av dei andre landa er økonomien framleis for svak.

Av dei gamle EU-landa er det berre Sverige, Danmark og Storbritannia som står utanfor pengeunionen. Danmark har for fleire år sidan slutta seg til ERM II (i 2001) og oppfyller alle kriteria for å slutta seg til unionen, men har førebels ikkje vilja ta det steget. Danmark og Storbritannia har ein særrett som tillet dei å stå utanfor pengeunionen om dei skulle ønskja det. Når det gjeld dei andre EU-landa, blir det venta at dei sluttar seg til kursmekanismen. Det er likevel ikkje fastsett noka tidsgrænse for overgangen til euro.

Papirpengane ser like eins ut i alle euroland, men myntane har ei nasjonal side. Det er utlyst tevling om utforminga av dei estiske myntane med frist 19. oktober i år. Etter planen skal ein jury velja ut dei ti beste forslaga, og deretter skal folket avgjera saka med telefonrøysting. (olm 7.7.2004)

Hvem vil vokte EUs grense?

Etter EU-utvidelsen er kontrollinjen mellom Estland og Russland blitt EUs yttergrense. Med midler fra EU er den estiske grensevaktgjort til en av de mest moderne i Europa. Men nytt utstyr løser ikke rekrutteringsknipen. Erfarne offiserer og spesialister sier opp, det er få søkere – og en tredel av stillingene står ubesatt. Det er særlig usikre fremtidsutsikter og lave lønninger som får grensevaktpersonale til å velge nye yrker – for eksempel som langtransportsjåfører. En månedsinntekt på 4000–5000 estiske kroner ligger nå godt under gjennomsnittet. Med bare 2090 av 3212 stillinger besatt er situasjonen kritisk.

Usikkerhet om etatens organisasjonsmessige framtid har også gjort det mindre attraktivt å satse på en karriere her. I vår vedtok regjeringen at grensevakten skal omformes fra en militær kommandoenhet til en sivil etat. Ifølge vedtaket sorterer grensevaktjenesten – som hittil har hatt status som militærtjeneste – under innenriksdepartementet. Samtidig blir grensevakten fritatt fra alle forsvarsrelaterte oppgaver. En medvirkende grunn til personalflykt har vært usikkerhet blant offiserene. Ville omleggingen f.eks. medføre avskaffing av gradssystemet og sosiale garantier de har nytt godt av som militært personell.

Ifølge strategiplanen skal grensevakten beholde alle spesielle pensjonsrettigheter og samtidig få økte lønninger. I løpet av tre år skal lønnsnivået være konkurransedyktig sammenlignet med andre offentlige stillinger. Planen slår fast at grensevakten får status som selvstendig organisasjon med egne grader.

Ansatte i grensevakten er generelt fornøyde med planen. Den erkjenner at manglende informasjon om framtidsutsiktene har vært en negativ faktor. I tillegg til høyere lønn håper grensevakten også at opprustning av grensevaktskolen i Muraste vil bedre rekrutteringen. (ØR, Postimees 28.08. og 02.09.04)

fra side 1 Krigstog mot EU

Valgkampen var som vanlig intens, den preget både gatebildet og media. Det ene slagordet var mer slående enn det andre. Skepsisen blant folket fikk et svar i en EU-



Urmas Reinsalu. EU-valgets store taper.

fiendtlig tone i flere kampanjer. Mest aggressivt pågående var Res Publica med "Vi bryter oss igjennom!" Som største regjeringsparti følte de seg sikre på en ny seier. De kjørte fram den unge **Urmas Reinsalu** som fremste gjennombryster. Sosiologen **Juhan Kivirähk** stilte i avisa Postimees spørsmålet: Har esterne det klart for seg at vi ikke står foran en krig mot Den europeiske unionen, men at det som er bra for EU fra nå av også er bra for Estland?

Personvalg

President Arnold Rüütel hadde talt for partilister der kandidatene blir nominert og valgt i den rekkefølge partiet bestemmer. En ville da få personer som var sterkere forpliktet i forhold til en partiplattform. Partilister ble det stort sett, men hver og én stemmer ifølge loven på en utvalgt person.

Vi kan ha fått inntrykk av at det er unge mennesker, særlig unge menn, på alle poster i Estland. Det retter på seg etter hvert

som de unge blir eldre. Selv Juhan Parts (f. 1966) er ikke lenger Europas yngste statsminister. Gjennomsnittsalderen på EU-kandidatene var med 51,4 år høyest i Folkeforbundet, og med 39,4 lavest i Res Publica. Sosialdemokratene stilte opp like mange kvinner som menn, mens Reformpartiet bare hadde én kvinne som dugde.

Av de 887 395 stemmeberettigete møtte 27 % opp ved de estiske urnene. Bare Polen med 21 % og Slovenia med 20 % var dårligere. Til sammenlikning var oppslutningen 37 % i Sverige, 41 i Finland og Latvia, 47 i Danmark og 46 i Litauen.

Valget ble i de fleste landene arrangert søndag 13. juni. Det kom en henstilling om at ingen skulle informere om valgresultatene før de siste stemmelokalene hadde stengt lengst vest i EU. Estland gikk med på å vente til klokka 23.00 lokal tid. Vi fikk grundig demonstrert hvor perifert valget var i folks interessesfære. Under EM i fotball var det viktigere ting enn EU. De som 13. juni slo på fjernsynet klokka 23, måtte følge fotballkampen mellom Frankrike og England til dommeren blåste full tid. Så kunne valgva kjøre i gang – ikke med resultatene, men med fiende musikk! Valgvaka var i Estland et underholdningsprogram der informasjon ble smuglet inn i små porsjoner. Det var kanskje nødvendig å gjøre det litt lett på grunn av sjokket.

Mandatfordeling

Opposisjonspartiene tok fem av de seks plassene, og av disse igjen tok Sosialdemokratene tre. Tidligere utenriksminister i to regjeringer, **Toomas Hendrik Ilves**, fikk over 76 000 personlige stemmer og trakk med seg **Marianne Mikko** og partilederen **Ivari Padar**. Senterpartiet til Savisaar sanket flest stemmer ved forrige parlamentsvalg, men indre strid førte til at noen av de mest profilerte politikerne trakk seg fra EU-valget. Fra det reservespekkete laget som stod igjen, ble det samling om **Siiri Oviir**; hun hadde drevet en sympatisk kampanje på evnen til å "åpne dører". Fedrelandsforbundet, også det i opposisjon, fikk

valgt **Tunne Kelam**. Av de tre regjeringspartiene klarte bare Reformpartiet å få en representant, **Toomas Savi**.

Både statsministerens parti, Res Publica, og Folkeforbundet, som står president Rütel nær, ble uten representasjon. Hvor finner en sydebukker når det går så galt? Skuffelsen kom blant annet fram i kringkastingsrådet der medlemmer fra de partiene som mislyktes i EU-valget, påstod at programlederen for fjernsynets valgvake hadde vært partisk. Slike oppstøt fra tapermager framkalte bare latter. Valget var alt avgjort!

De valgte representantene forholder seg lettvtint til forpliktelsene overfor velgerne som har vist dem tillit. Denne gangen var det sosialdemokratenes partileder, bonde og familiefar Ivari Padar, som ganske snart ga beskjed om at han ikke tar imot plassen. Dermed rykker **Andres Tarand** opp.

Kvalifikasjonene til de valgte representantene er imponerende. De fleste har sittet på ministerposter eller innehatt andre høye embeter i hjemlandet eller internasjonalt. Høyt kvalifisert er også Estlands EU-kommissær, finanseksperten **Siim Kallas** (se forrige nummer). Han ble skuffet i håpet om å få en viktig økonomiporfeuille og kunne nok misunne latvierne som fikk skatte- og tollsaker, eller litauerne som fikk budsjettet som spesielt ansvarsområde. Tyskland skal ta seg av industrien, Storbritannia handelspolitikken, Italia rettsvesenet, Spania økonomi og pengepolitikk. Kallas ble tildelt kommisjonen for forvaltning revisjon og antikorrupsjon. Men så ble han én av fem visepresidenter. De fire andre kommer fra gamle, solide EU-land.

En ny politikk?

Res Publica ble dannet 2001. Partiet skulle legge vekt på etiske verdier og den sosiale dimensjonen i arbeidet sitt. Etter braksuksessen ved parlamentsvalget i mars 2003 gikk fire unge republicanere i kirken med fjernsynet som sannhetsvitne og lovet å holde fanen høyt. De har siden gått under betegnelsene "de ubestikkelige" eller også

"firerbanden". De skulle få stor innflytelse over partiet. To av dem sitter på viktige poster i regjeringen, den tredje var utsett til å bli en framtrædende EU-representant. Den fjerde var ideologisk leder og ansvarlig for valgstrategien. Res Publica investerte totalt 7,7 millioner eek på EU-valget og endte opp med null representasjon. Sosialdemokratene brukte bare 1,5 millioner eek.

De fleste partiene i Estland definerer seg gjerne som midtpartier, de kaller seg sentristiske. Grunnleggeren av Res Publica, den estisk-amerikanske sosiologiprofessoren **Rein Taagepera**, har framholdt for de unge fremadstormende at sentrum er i midten, men de svarer med å kalle partiet høyresentristisk, og det likner stadig mer på Reformpartiet. Dette gir desto bedre plass for Senterpartiet og de venstresentristiske Sosialdemokratene.

Regjeringskoalisjonen som tok over våren 2003 ble av Estlands-nytt ikke spådd noen lang levetid. At den har klart seg i halvtannet år, er overraskende. Regjeringen ser ikke ut til å ha noen bestemte prinsipper eller retningslinjer, men den har et prosjekt som går ut på å beholde makten hele perioden ut, derav betegnelsen prosjektregering. Allerede etter 100 dager hadde vi følelsen av at Juhan Parts var statsminister i en regjeringskoalisjon ledet av Reformpartiet til Siim Kallas.

Res Publica har siden valget i fjor vært på vei ned og ut. Meningsmålinger viste at om det var holdt parlamentsvalg sommeren 2004, ville statsministerens parti ikke kommet over terskelen som er satt for å få representanter i Riigikogu. Og disse målingene var gjort før politiaksjonen i Lihula utløste politisk orkan. Hendelsene blir omtalt i Slaget i Lihula, se side 11.

Etter at kulturminister **Signe Kivi** skapte historie ved å gå frivillig ut av forrige regjering, har vi det siste året sett tre ministre som har "tatt ansvar" og gått. Hvert parti i koalisjonen har foretatt én utskiftning. Res Publica i september 2003: finansminister **Tõnis Palts** ut, **Taavi Veskimägi** (29)

inn. Folkeforbundet i mars-april i år: landbruksminister **Tiit Tammsaare** ut, **Ester Tuiksoo** (49) inn. Reformpartiet nå i september: økonomi- og kommunikasjonsminister **Meelis Atonen** (37) ut, **Andrus Ansip** (45) inn.

Den friskpråkte Atonen har vært en mar-

ere partiledelsen etter Siim Kallas og ventet bare på sjansen til å gripe en ministerpost. Det var vel én av grunnene til at partiet ikke så ut til å sørge over Atonens avgang. Ikke resten av regjeringen heller for den del. Statsminister Parts innvilaget "med glede" Atonens avskjedssøknad.



Meelis Atonen i full fart ut av regjeringen.

kert skikkelse i regjeringen. Det som ble hans bane har røtter i en ekstrem privatisering av statlig virksomhet. I et lite land er det ikke konkurranse på alle felt, og private firma kommer lett i en posisjon der de kan presse myndighetene og stikke sugerøret djupt ned i statskassa. Ferjeselskapet Saaremaa Laevakompanii vil ha større overføringer og monopol i ti år for å fortsette trafikken mellom øyene og fastlandet. Atonen forsvarte statens og skattebetalernes interesser da han nektet å gi selskapet så store fordeler. Uten avtale måtte han gå, og inn kom Tartus ordfører og nestleder i Reformpartiet, Andrus Ansip. Han overtok tidlig-

En vanskelig høst

Det vi trygt kan si, er at det blir en vanskelig høst for regjeringen. Uløste problemer står i kø. Hvordan går det med regjeringens programfestete gradvise skattesenkning til 20 % flat skatt? Kan tapte inntekter vinnes inn ved indirekte beskatning og større omsetning? Alkoholavgiftene skal opp; vil det føre til færre utenlandske vodkaturister og flere hjemlige metanoldrikkere? Veinettet er i en sørgelig forfatning; hvor skal milliardene komme fra? Helsestellet klarer ikke med 60 eek i timen å holde på leger eller med 30 eek å lokke pleiere; i utlandet tjener

de på en eneste vakt like mye som en estisk månedslønn. Kompetente lærere går til det private næringslivet. Osv.

Res Publica skal holde partilandsmøte 18. september, hva kommer de fram til der? Kan det tenkes at de forsøker å gå sammen med Reformpartiet som de allerede er i regjeringssamarbeid med? Kommer leger og helsepersonell til å gå til streik? Hva med lokomotivførerstreiken? Blir det ferjetrafikk ut til øyene etter 30. september?

Sukkerprisen, som for et år siden var 5,95 eek, ligger ifølge de siste meldingene på 13,46 eek. Hvordan skal vi tolke det? (15.9.2004)

Medlemskap forplikter

Selv om esterne har gått inn i Nato, kan de ikke bare sette seg til med hendene i fanget. Det følger forpliktelser med medlemskapet, forsvarsevne og beredskap må holdes på et visst nivå. Estlands regjering vedtok i august å kjøpe inn 60 panservogner fra Finland. Vognene er av typen Pasi og 14–17 år gamle. De vil bli brukt i forbindelse med militærøvelser innenlands i Estland og siden også i Nato-operasjoner utenlands. I Estland skal Pasi erstatte russiske BTR 80 -vogner som den estiske tollens beslagla tidlig i 1990-åra og siden kjøpte av Russland. Det er vanskelig for et lite land å investere i nytt militærutstyr, så brukt utrustning er tidligere innkjøpt bl.a. fra Tyskland. For Finland betyr Pasi-salget åpningen av nye markeder. Også Latvia er interessert i den samme vogntypen. (jl. 1.9.2004)

Elcoteq ekspanderer

Da Estland ble selvstendig, var Elcoteq den av de første utenlandske bedriftene som våget å investere i den nye statens næringsliv. Den første fabrikken ble åpnet allerede i 1992, dvs. to år før de siste sovjetiske militærstyrkene var trukket ut. Men regjeringen med statsminister Mart Laar i spissen hadde gått inn for å utvikle Estland til en informasjonsteknologisk og elektroteknisk stat. Dette ble sett på som en menneskerettighet, og Estland ligger derfor nå foran land som Frankrike og Italia når det f.eks. gjelder bruken av mobiltelefon og internetttilknytning. Utrolig når en tenker på at for 13 år siden hadde halvparten av innbyggerne ikke engang telefon. Nå kan du betale parkeringsavgiftene per mobiltelefon og få legehjelp via Internett.

Estland kan tilby velutdannet arbeidskraft, noe som er av avgjørende betydning for utenlandsk kapital, og særlig for de

Nato valgte Estland

Fra 1. september skal Estlands ambassade i Helsingfors inneha funksjonen som Natos kontakt i Finland. En kontaktambassade har som oppgave å formidle informasjon til og fra Nato-hovedkvarteret.

Kristiina Ojulang

Europarådet valgte ny generalsekretær 23. juni. Estlands utenriksminister, Kristiina Ojulang (37) fra Reformpartiet, var kandidat til vervet. Hun hadde drevet aktiv kampanje i lengre tid. De viktigste kortene for henne å spille på, var kjennskapen til Øst-Europa og det faktum at det for balansens skyld kunne være på tide å få en kvinne i vervet. Briten Terry Davies fra Labour vant allerede i første avstemningsomgang med 157 stemmer. På de neste plassene kom Walter Swimmer med 91 stemmer og Ojulang med 51. (jl)

nordiske naboene, ser det ut til. Selv om mobiltelefonen din heter Nokia eller Sony-Ericsson, kan den godt være satt sammen i Tallinn. Høyteknologiske varer og tjenester utgjør fjerdeparten av Estlands eksport. I løpet av 2004 er arbeidsstokken ved Elcoteqs fabrikker på Lasnamäe i Tallinn økt fra godt 2000 til 3200. Den er dermed tilbake på samme nivå som for et par år siden da bransjen stupte inn i en nedgangsperiode. Den siste utbyggingen gir lokaler for produksjonen av komponenter til basestasjoner for mobiltelefoner.

BBC hadde i februar en reportasje om det høyteknologiske Estland og nevnte i den forbindelse at gjennomsnittsalderen i befolkningen stiger raskt, så om få år kan det være flere datamaskiner enn barn, så kanskje folk skulle tilbringe mindre tid sammen med teknologien og heller bruke mer tid på hverandre. (ay)

Slaget i Lihula 2. september 2004

Av Jostein Langmyr

Overskrifta er med hensikt laget etter mønster av "slaget på Re" eller "slaget ved Waterloo". Slaget i Lihula er allerede omtalt som Estlands foreløpig siste væpnede kamp i den andre verdenskrigen. Uten begivenhetene i august og september i år ville de fleste ikke festet særlig oppmerksomhet ved denne lille byen med knapt 1800 innbyggere. Du kan intetanende ha passert den på vei til ferjestedet Virtsu med forbindelse til Saaremaa. Lihula ligger der veien til Pärnu tar av, om lag 2,5 mil før Virtsu.

Lihula har ei fortid i estisk historie. Tyskerne bygde i 1242 ei steinborg der. Det var den gangen sentrum i et bispedømme som omfattet øyene og det vestlige fastlandet. De mektige borggruene er et syn verd, de ligger høyt og gir derved også fin utsikt. Murene er ærverdige rammer for den lokale sangarenaen og annen mer moderne virksomhet. Lihula gods er en annen severdighet. Herskapshuset ble oppført i 1840 i neoklassistisk stil og fungerer nå som museum. Flere av de andre godsbygningene er like ens bevart. I godsparken står det et minnes-

merke over de esterne og svenskene som falt i kampene her i 1220. Foran hovedbygningen er det gravd fram ruiner av et nonnekloster som ble anlagt i 1260-åra og fungerte til midt på 1500-tallet. Ikke langt borte ligger Lihula kirke fra 1878.

Inntil nylig var Lihula kommune i moderne tid mest kjent for det 480 km² store Matsalu naturvernområde. Det er et make-løst fugleparadis og et Mekka for alle ornitologer. Her hekker 157 fuglearter. Medregnet trekkfugler er det observert 270 forskjellige arter.

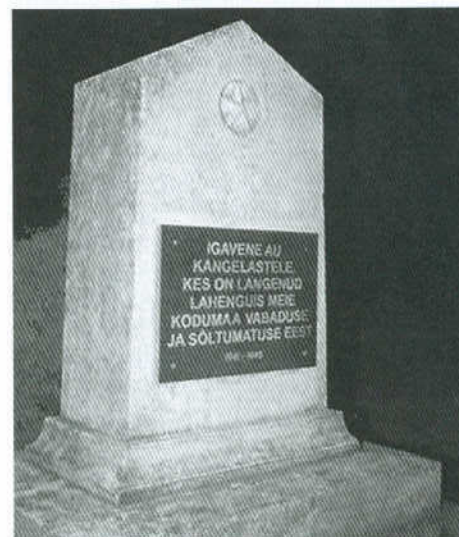
Så valgte innbyggerne i Lihula **Tiit Madisson** til ordfører (*vallavanem*) ved kommunevalget i 2002. Vi vet jo alle, at som man reder, så ligger man.

Tiit Madisson (54) er kjent som den evige dissidenten. Han har vært i opposisjon til alle regimer og makthavere, som derfor like gjerne ser på han som den evige oppvigleren. I slutten av 1970-åra leste han *Navna på marmortavla* av Albert Kivikas. Romanen forteller om estiske ungdommer som kjempet i Estlands frihetskrig 1918–19. Etter dette fant Madisson ut at han ikke orket å leve som sovjetborger og gikk inn i undergrunnsarbeidet. Han ble i 1980 arrestert for antisovjetisk virksomhet og propagandaspredning, og satt inne til 1986.

På årsdagen for Molotov–Ribbentropavtalen, også kjent som Hitler–Stalin-pakten, 23. august 1987, var Madisson en av organisatorene for demonstrasjonen i Hirvepark i Tallinn. Pakten fra 1939 mellom de to stormaktene inneholdt en hemmelig tilleggsprotokoll der Tyskland gikk med på at de baltiske landene hørte med til Sovjets interessesfære. I en flammende tale viste Madisson begavelse som folketaler. Han stilte krav om at Moskva måtte innrømme at tilleggsprotokollen eksisterte, og med det nevnte innholdet.

Madisson ble i september samme år av KGB tvunget til å forlate Estland (Sovjet).

→ 12



Det "røde" minnesmerket i Lihula.



Til minne om estere som falt på tysk side.

Han bodde under navnet Silber Ronk tre år i Sverige der han laget sendinger for Radio Free Europe, skrev over hundre artikler og gav et par hundre intervjuer.

Da han i 1990 vendte tilbake til Estland, fortsatte han kampen. Han slo seg ned i Pärnu og gav for egen regning ut et blad som kom med seks nummer før pengene tok slutt. Da russerne stakk av gårde med KGB-arkivene fra Estland, rakk han å få tak i sin egen mappe, men innholdet av den er aldri blitt kjent.

Etter hvert blir virksomheten ganske komplisert og vanskelig å tolke. Madisson har rådlegninger med Russlands ytterliggående nasjonalister om bekjempelse av kriminaliten og blir i 1993 av Žirinovskis representant i Estland omtalt som en "sann ester". Året etter leder han møtet i Estonias konsertsal der deltakerne danner Nasjonalistenes Sentralforbund (Rahvuslaste Keskkliit). Madisson lover der å gjøre slutt på kriminaliteten i Estland i løpet av tre måneder. Neste år blir han selv dømt for metalttyveri til ett års betinget fensel og to års prøvetid. Pengene fra vinningsforbrytelsen hadde han brukt til å bygge opp organisasjonen sin. I 1996 gav han ut boka *Västasseis* (Opposisjon) der han beskriver livet under åket i Estland, Gulag og Kolyma. I 1997 stiller han ultimatum til regjeringen og forsøker å

få penger til kampen for vanlige mennesker mot storfølket som kjører omkring i mercedescene sine. Han fremmer saken med skriftet *Eesti saatus* (Estlands skjebne) og forsøker å overbevise Johannes Kert, lederen for forsvarsmakten, om at den korrupte regjeringen må avsettes. Madisson forteller at han har dannet en frigjøringshær med en stab på sju personer, og om de ikke får to millioner dollar av regjeringen, sender de raketter mot regjeringsbygningene, og statsministeren vil bli likvidert

med ei kule i hodet. Pengene skal gå til forsvarsforbundet og til den lille øya Runõute i Rigabukta. Russerne bør få tre poster i Estlands regjering, hevder Madisson. Og nå er han for Žirinovski ikke bare en sann ester, han er en erklært venn. I retten kaller advokaten han idealist, ikke forbryter. Madisson blir likevel dømt til to års fengsel og uttaler at han er skuffet over Estland.

Andre idealister kjemper for Madisson til han høsten 1997 blir satt på frifot. To år seinere gir han ut bok nummer to, *Riigipööraja märkmik* (Notater fra en revolusjonær). I 2001 sluttet Madisson seg til Edgar Savisaar og Senterpartiet. Som senterpartist fikk han lederposisjonen i Lihula, men i mai 2004 meddelte han at medlemskapet opphører. Grunnen til dette er partiets utenrikspolitikk som han mener er positiv til Nato og EU.

Inneværende år gav Madisson ut den tredje boka. Gjetninger går ut på at den egentlige forfatteren er en mann ved navn Jüri Lina. Boktittelen er *Maailma uus kord* (Den nye verdensorden), og budskapet at Estland og landets bankvesen er i hendene på frimurere. Holokaust blir nevnt som verdenshistoriens største løgn: De fleste fangene i konsentrasjonsleirene døde av epidemier, gass ble bare brukt mot lus fordi de spredte tyfusmitte.

Historien har også en annen grein. For to år siden ble det i Pärnu reist et minnesmerke over de esterne som hadde falt på tysk side i verdenskrigen. Bronserelieffet viste en soldat i tysk uniform og med hevet våpen. Med velvilje kunne en i dette se beredskap til å forsvare fedrelandet. Monumentet ble av mange oppfattet som nazistisk og derfor tatt ned, men de iherdige "frihetsskjemperne" reiste det på nytt. Igjen ble det fjernet. Så var det stille i to år inntil det samme monumentet ble innviet på kirkegården i Lihula 20. august i år etter vedtak i et bystyre ledet av Tiit Madisson. Det rakk å stå i to uker før politiet en kveld kom med heisekran og tok det bort. Uventet utartet det seg til et slag mellom steinkastende tilskuere og kollebevæpnet opprørspoliti. Konsekvensene av slaget i Lihula er foreløpig ikke til å overskue. Sterkt synlig var den vandalistiske bølgen over landet der et antall minnesmerker fra sovjetperioden ble ramponert eller tilklint med rødmaling. Vi kan ha forståelse for mange synspunkter uten derved å akseptere ekstreme handlinger. To syndebugger er utpekt, noen skylder på Madisson, andre på statsminister Jühan Parts og regjeringen. Politiaksjonen var en brutal etterpåklokskap, for regjeringen skal ha fått kjenskap til monumentplanene alt i vår. Nå ble det vist til nasjonens renommé, spesielt blir det uoffisielt nevnt påtrykk fra jødisk hold.

Under den lange okkupasjonen hadde regimet anledning til å reise utallige minnesmerker med sovjetsymboler. Filosofi-professor Margit Sutrop i Tartu synes at disse nå hører hjemme på Okkupasjonsmuseet. Hun og andre sindige mennesker mener at minnesmerker bør være for de døde og uten ideologisk symbolbruk av noe slag. Men de som kjempet på tysk side har hittil ikke fått noe minnesmerke, og de er ikke rede til å innta en plass på museum.

Mange estere ble provosert da den russiske ambassaden i Estland i juli tok seg for å pusse opp noen minnesmerker under foregivende av å stelle med russernes

graver. I Lihula frisket de opp rødfargen på stjerna og festet et bronseskilt med haltende estiskspråklig tekst. Folk mente at da kunne vel den andre siden få sitt minnesmerke? Før politiaksjonen 2. september stod de to minnesmerkene med front mot hverandre på ca. tjue meters avstand.

Mot bakgrunn av slaget i Lihula og opprørte sinn rundt omkring føler vi en uro for hvordan 22. september vil forløpe. Da samler de russiske veteranene seg rundt bronsesoldaten sin på Tõnismägi for å feire 60-årsjubileet for rødearméens innmarsj i Tallinn. Vil de gamle krigerne forstå at det er et tilfeldig sammentreff når deler av byen blir stengt for gjennomkjøring i anledning verdens bilfrie dag? Og vil de estisk-nasjonale bildestormerne holde seg på matta? Estland har hittil vært spart for etniske sammenstøt. Det gjelder å trå varsomt nå som en irritert russisk bjørn hevder retten til å slå ned på fiender hvor som helst i verden. EU og Nato gir kanskje bare begrenset beskyttelse mot ville rovdyr. (15.9.2004, *Eesti Ekspress* 9.9., *EPL* 10.9.)



Bronsesoldaten på Tõnismägi i Tallinn – et samlingssted for russerne. (foto: tf)



Fergeruten til Estland
Avreise hver dag
ettermiddag fra Stockholm
kveld fra Kapellskär

Stockholm – Tallinn	17.00 – 10.00
Tallinn – Stockholm	17.00 – 10.00
Kapellskär – Paldiski	20.00 – 07.00
Paldiski – Kapellskär	09.00 – 18.00

Vi er også behjelpelige med hotellovernattinger,
studieturer, skolereiser, gruppereiser, osv.

c/o Viking Reiser AS
Grensen 9A, 0159 Oslo
tlf. 23 00 34 80, faks 22 42 03 93.

ID-kort skal lagre fingeravtrykk

Godt og vel to år etter at Estland innførte statlege ID-kort for alle med fast opphald i landet, gjer statsborgarskaps- og migrasjonsetaten (estisk UDI) no forsøk med ein ny versjon av kortet som i tillegg til elektroniske personopplysningar òg skal innehalde ein brikke som lagrar både passbilette og fingeravtrykk.

Det nye ID-kortet gjer det mellom anna mogleg å automatisere passkontrollen ved den estiske grensa for alle med estisk ID-kort. I staden for å vise eit fysisk dokument vil då identiteten kunne etablerast berre ved at ein kortinnehavar går gjennom ein spesiell port.

Medan digital lagring av foto i ID-dokument tek til å bli vanleg fleire stader i verda, er lagring av fingeravtrykk og augeskaning framleis heilt frivillige og på forsøksstadiet. Heil- eller halvautomatiske identifiseringssystem vil gjere det mogleg å skjerpe personkontrollen ved grenser utan at dette fører til lengre køar.

Dersom forsøka går bra, reknar statsborgarskaps- og migrasjonsetaten med at dei nye korta er i bruk innan 2007. Då kan forsøksportar for automatisk personkontroll eventuelt installerast ved den finsk-estiske grensa. (ØR 3.9.04)

Tigerspranget eksportartikkel

Tigerspranget (*Tiigrihüpe*) er namnet på den kraftige IT-oppgraderinga av utdanningssektoren som Estland gjennomførde hovudsakleg 1997–99. Den vellukka reforma og utviklinga ho har ført med seg, har inspirert georgiske leiarar til å prøve noko liknande. No inviterer dei estiske eksportarar til å dele røynsler med seg.

Georgia er i likskap med Estland ein tidlegare Sovjet-republikk, men utviklinga etter Sovjetunionens fall har gått mykje fortare i Estland. Georgiske styresmakter ser på Estland som eit førebilete og ønskjer no å prøve seg med sitt eige tigersprang.

IT-spesialist Linnar Viik seier til Postimees at Estland på visse informasjonsteknologiske område har oppnådd oppsiktsvekkjande resultat i verdsmålestokk. Målet for georgiarane er ikkje å kopiere prosjektet, men å ta i bruk estiske røynsler for å målrette sin eigen moderniseringsprosess.

Tigersprang-strategien går ut på først og fremst å skaffe skulane skikkeleg datautstyr og internett-tilgang. Deretter følgjer andre institusjoner, og når prosessen først er skikkeleg i gang, går mykje av seg sjølv.

Bela Tsipuria er viseminister i det georgiske utdannings- og forskningsdepartementet, og seier at Georgia knapt har teke dei første stega i utviklinga av ein IT-struktur for utdanningssektoren. I tillegg har desse stega vore tilfeldige og lite samordna. Viseministeren gleder seg over at estarane er villige til å dele kompetansen dei har bygd opp. (ØR, www.tiigrihype.ee / Postimees 27.08)

Staten eier fortsatt mye

Estland utmerket seg med rask og effektiv privatisering av statlig eiendom fra sovjetperioden. Likevel er det enda mye igjen, og det blir forsøkt å få en oversikt over dette og se hva som kan omsettes. Alt er ikke like verdifullt. En tredjepart av de statseide leilighetene og bygningene står tomme og forfaller.

Et spesielt problem har forsvarsdepartementet. Det fikk i 1992 overlatt eiendommene etter den russiske militærmakten. Deriblant var det på papiret over 2000 bygninger og anlegg. Før russerne overlot disse, tok de med seg alt de på noen måte kunne klare å få løs: innbo, klossettskåler, golvfliser, vinduer osv. De ramponerte bygningene står gjerne igjen som spøkelsesslott.

En kunne nesten si at russernes talloppgaver inneholdt mye luft. F.eks. ved Kadaka tee i Tallinn skulle det ligge et kompleks på 36 bygninger. Ved nærmere undersøkelse finner en bare ett hus, også det nærmest en ruin. (ay 9.9.04)

Strid om prisegulert husleie

Av Ane Y. Billingsen

Utover våren og sommeren har det i Estland vært en utdratt strid om avskaffelsen av husleireguleringen. Parlamentet diskuterte temaet i lange nattsesjoner, presidenten nektet å sanksjonere avskaffelsen, og parlamentet vedtok den på nytt i uendret form. Muligens vil høyesterett måtte ta stilling til loven før den kan tre i kraft.

Det saken gjelder, er "tvangsleieboerne". Disse er personer som ikke har rett til å innløse leiligheten de bor i. De utgjør en stor gruppe som har kommet uheldig ut av desosialiseringen ved overgangen fra sosialistisk sovjetrepublikk til selvstendig stat med markedsøkonomi.

Da Estland ble selvstendig, ble det gjennomført en utstrakt privatiserings- og desosialisering. Eiendom som engang var sosialisert, ble om mulig tilbakeført til eierne. Folk fikk tilbake gårdene og fast eiendom. Industrien ble privatisert ved at staten solgte de statlige bedriftene. Staten og kommunene avstod fra leilighetene sine. Leilighetene kunne kjøpes av beboerne for en billig penge. I tillegg ble det gitt en gratis kvadratmeter for hvert arbeidsår og tre kvadratmeter for hvert år i fangenskap eller forvisning. Slik ble de fleste esterne med ett slag eiere av leilighetene de bodde i.

Men noen av dem bodde i hus som ble returnert til de opprinnelige eierne, eller til arvingene deres. Disse kunne ikke innløse hjemmet sitt og ble tvangsleieboere. De skulle få en kompensasjon i likhet f.eks. med eierne av gårder som hadde havnet under industrianlegg eller var lagt ut til boligområder. Det ble fastsatt en prisgrense for husleien, som varierte fra kommune til kommune. I Pärnu var leien 5 eek, i hovedstaden om lag 15 eek. Leien har ligget på et stabilt nivå i alle disse åra og er derfor langt billigere enn på det frie markedet. Når alle andre priser har steget kraftig, er det klart at huseieren for disse pengene ikke makter å investere i reparasjoner og vedlikehold.

Det er usikkert hvor mange tvangsleieboere det fins. For Tallinns del blir det anslått ca. 7200, og totalt for hele landet ca. 20 000. Disse utgjør like mange spesialtilfeller. En bor i en fin leilighet i et gammelt ærverdig steinhus, en annen i en forfallen boligblokk, en tredje i en liten villa i en småby osv. Noen av dem kan ha gode inntekter, men nyter likevel gjerne fordelene ved å bo nesten gratis. Andre er fattige pensjonister som knapt nok makter å skaffe seg det daglige brød og nå frykter at de blir satt på gata. Nettopp disse har vært de mest synlige i kampen. De har gang på gang stilt opp med plakater og slagord utenfor parlamentet eller utenfor presidentslottet.

En kan mene hva en vil om avgjørelsene som er bakgrunn og årsak. I den foreliggende situasjonen kan vi sette saken på spissen ved å stille spørsmålet: Er det en gruppe huseiere, eller er det samfunnet som skal ta seg av sosialomsorgen? Da blir vi nødt til å svare at det er en samfunnsak. Altså bort med husleiregulering. De som ikke har muligheter for å betale husleien, er berettiget til bostøtte.

Noen kommuner har vært forutseende nok til å gjøre noe med husleireguleringen tidligere. Den ble avskaffet i Tartu for flere år siden uten at det førte til sosial katastrofe. Blant annet ble det gitt rimelige lån til folk som skaffet seg eierleilighet. Tallinn har bygd kommunale leiligheter der det er billig å bo. Staten har også lagt til rette med et fond som gir billige lån til tvangsleiere. Men de fleste kommunene har vært uforberedt på konsekvensene av uregulerte husleierisener.

Sovjetperioden var preget av en alvorlig boligmangel som var sterkt iøynefallende i Tallinn, blant annet på grunn av massiv innvandring fra andre deler av det store riket. Den gangen var leiligheter noe som ble tildelt etter søknad og lange år i boligkø. Ofte hadde en inntrykk av at russerne ble prioritert ved boligtildeling. ■

på side 1 Potetland

Denne nytteveksten har vore ein viktig del av både estisk næringsliv og estisk kultur – kunsten medrekna. For Estland blei bananrepublikk, var potetsips og franske poteter (*pommes frites*) ukjende. Og det endå om kvar kolkos hadde mellom 200 og 300 hektar potetåker.

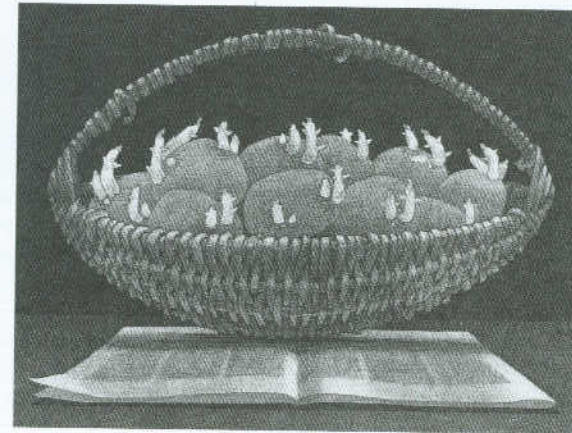
Poteta har inga lang historie i Estland. Ei og anna plante hamna i somme kjøkkenhagar på storgodsas kring midten av 1700-talet. Det tok enno 100 år før poteta begynte å vinne fram blant vanlege folk, og 130 år før ho kan seiast å vere utbreidd. Sidan var ho ikkje til å stoppe. Ho kunne nyttast til så mangt: mat, dyrefôr, potetmjøl, sprit, sirup. Og pudder! Pastor Johann Georg Eissen (1717–79) i Torma fann ut at potetpudder var mykje greiare i parykken enn det kveitepudderet han hadde nytta tidlegare. Snart gjekk det potetpuddereksport både til St. Petersburg og Moskva.

Estland låg i mellomkrigstida på førsteplass i verda når det gjaldt potetproduksjon i høve til folketallet. Estarane kunne ikkje ete alt dette sjølve. Eksporten hadde kome i gang på slutten av 1800-talet og utvikla seg raskt. I 1920-åra blei hovudvekta lagt på matpoteter. I 1930-åra var eksporten av settepoteter viktigare. Eksporten gjekk m.a. til land som Italia, Spania, England, Noreg og Portugal. I sovjetperioden plasserte Estland seg på andre plass etter Polen. Medan potetproduksjonen i 1989 enno var 548 kg per innbyggjar, så var han ti år seinare nede i 280 kg.

Alt dette og mykje til får du vite på landbruksmuseet i Ülenurme, eit lite stykke sørvest for Tartu by. Make til interessant museum og sakkunnig omvising skal du leite lenge etter! Plantegenetikaren Julius Aamisepp (1883–1950) har ein heidersplass på museet. Han rakk m.a. å utvikle 43 potetsortar, 20 ertesortar og 14 eplesortar, fleire av dei blir framleis dyrka. Han stod også bak eksport av settepoteter.

Potetutvikling ser nesten ut til å ha vore ein hobby for dei mest intelligente og dugande estarane. Sjå no f.eks. på Kaarel Eenpalu (1888–1942). Kven var han? Jau, han var jurist og politiskar, deltok i fridomskrigen og hadde sidan ulike ministerposter, som innanriksminister 1926–32 effektiviserte han m.a. politiet. Kva gjorde han elles? Jau, han dreiv mønsterjordbruk og utvikla potetsortar! Nettopp slike personar er det som har sett spor etter seg i estisk historie. (Eenpalu sette andre spor òg. På grunn av meningsskilnad med president Päts blei han avsett frå statsministerposten etter baseavtalen med Sovjet i 1939. Han blei arrestert av sovjetokkupanten i 1940 og døydd i fangenskap.)

Sovjetperioden danna ein samanhengande potetnedgang. Dei beste bøndene blei deporterte til Sibir, kolkos under produksjonspress dreiv overgjødsling for å oppfylle "æresplikta" som gjekk ut på å sende tredjeparten av avlinga til Moskva som matpotet. Det totalitære regimet prøvde jamvel å lære estarane russiske dyrkingsmetodar. Potetene skulle settast *ruutpesiti*, dvs. i noko slags rutesystem der dei frå eit felles reir i midten kunne vekse ut til alle kantar. Obsternasige estarar saboterte instruksjonen og sette som før potene sine i lange fører der dei kunne kome skikkeleg til med reiskapane. ■



Grafisk bilde laget av Kaisa Puustak.

Sommar, song og samhald

Av Øyvind Rangøy

Den store songfestivalen i Tallinn kvart femte år er utan tvil den viktigaste hendinga i estisk nasjonalt kulturliv. I år vart han halden for 24. gong, og trass variable vêrtilhøve vart det ein mektig folkefest. Liksom estarane kjenner vi ei stolt glede over at songfestivalane no har fått plass på Unesco-lista over kulturelle meistersverk som utgjer den verneverdige verdsarven. Det er ingen klisjé når president Arnold

gar heile byen, har han òg sin eigen, særskilde plass i form av den enorme songarenaen ikkje langt frå Kadriorg-parken i hovudstaden. I Estland har kvar by sin eigen songplass, men sjølvsaft ingen med slike dimensjonar som i Tallinn. Han vart teken i bruk i 1960 og skal under den syngjande revolusjonen på eit tidspunkt ha gitt plass til nærare 300 000. Ingen ekte estar er likesæl til songfestivalen – er ein ikkje med sjølv, så følgjer ein gjerne med framfor fjernsynet.

Om lag 100 000 personar utgjorde publikum i år. Det er ingen rekord, men syner at songfestivaltradisjonen framleis er liv laga.

Her møtest dei mest prominente med grasrota. Presidentparet Ingrid og Arnold Rüütel var på plass – noko anna ville vore utenkeleg. Finlands president, estofilen Tarja Halonen, tok songen inn over seg saman med ektemannen Pentti Arajärvi. Andre presidentar med makar fylte ut rekka: ekspresident Lennart Meri, Latvias president Vaira Vike-Freiberga osv. Som det sømer seg i eit EU-land var president i europakommisjonen, Romano Prodi, på plass.

Denne spesielle estiske feiringa, som òg har slektningar i dei andre baltiske statane, har bakgrunn i folkeleg songtradisjon som strekkjer seg fleire hundreår attende og som spela ei viktig rolle i den nasjonale oppvakninga på 1800-talet. Mannen bak den estiske nasjonalsongen, Johann Voldemar Jannsen, var òg primus motor for den aller første stor-songfestivalen, i Tartu 1869, og det var der "Mitt fedreland, mi lukke og glede" vart sunge for første gong. Årets festival gjekk under mottoet "Alltid på veg".

Denne spesielle estiske feiringa, som òg har slektningar i dei andre baltiske statane, har bakgrunn i folkeleg songtradisjon som strekkjer seg fleire hundreår attende og som spela ei viktig rolle i den nasjonale oppvakninga på 1800-talet. Mannen bak den estiske nasjonalsongen, Johann Voldemar Jannsen, var òg primus motor for den aller første stor-songfestivalen, i Tartu 1869, og det var der "Mitt fedreland, mi lukke og glede" vart sunge for første gong. Årets festival gjekk under mottoet "Alltid på veg".



Hurra for dagen og for songen!

(foto: ør)

Rüütel i festhelsinga seier at når songelden blir kvikt, sameinar det igjen dei tusentals menneske på festplassen til ein stor familie.

For ein nordmann som opplever ei stor-samling som denne, er det mest nærliggjande å likne det med 17. mai, om vi samla opp nasjonaldagsfeiringa vår over fem år og tok alt på ein gong. Under songfestivalane er Tallinn ein festpynta by, full av bunadskledde folk frå heile landet. Tel ein opp alle som deltek med song og anna under arrangementet kjem ein fort opp i om lag 30 000. Godt gjort i eit land med 1,3 millionar innbyggjarar!

Sjølv om songfestivalen i stor grad pre-

Dansefestivalen

I 1934 fekk stor-songfestivalen følge av ein ny tradisjon – den store dansefestivalen, som no går hand i hand med songarrangementet. I år var turen komen til den 17. i rekkja. I likskap med korsongen er dansen òg noko vanlege folk frå heile landet tek del i. Skiljet mellom artist og tilskodar blir likevel skarpare i eit slikt fyrverkeri av koreografi og spennande blanding av folkedans og nyare element. Dansen går føre seg på Kalev stadion, og tema for forestellinga var denne gongen "Lat skogen leve", med livssyklusen i dei estiske skogane som ein raud tråd. Medan dei tradisjonelle folkeviseleikane og -dansane utgjer sentrale ledd i forestellinga, gir temaet ei ekstra djupn, med monologar, song og koreografi som gjer det til ein samla heilskap.

Songarar frå fjern og nær

Songarar og andre deltakarar er vanlege folk frå alle kantar av landet. Skulekor, kyrkjekor, bedriftskor og andre kor og korps av alle slag kjem med buss til hovudstaden og blir innkvarterte på skular og andre eigna lokale. Det er ikkje liten innsats som skal til for å avvikle ei slik folkevandring som songfestivalen fører med seg.

Sjølv om feiringa er ein nasjonal fest, har ho aldri vore ekskluderande. Blant gjestene frå utlandet er eksilestarane ei viktig gruppe, i år talde dei 1500. Estarar frå Sverige, USA og Kanada nyttar høvet til å vitje gamlandet og ta del i den estiske kulturen.

Vi fekk i år høyre kor og orkester og sjå dansarar frå Island, Kanada, Litauen, Latvia, Sverige, Tyskland, Finland, Polen, Danmark, Ungarn, USA, Russland og Noreg. Dei tre norske kora

Birkeland blanda kor, Det Norske Sjømannskor og Strømmen Korforening gjekk opp i bruset av dei store felleskora, mellom anna saman med musikken frå Kongsberg Byorkester og Romsås Janitsjar.

Pøsende regn

At det kan regne under ein songfestival er ikkje noko nytt. Men den store prosesjonen frå sentrum til songarenaen har aldri før vorte avlyst grunna dårleg vêr. For mange kom det som lyn frå klår himmel då radioen at det offisielle festtoget i siste liten hadde vorte avblåst. Det same galdt danseforestellinga om morgonen.

Det var ei vanskeleg avgjerd for arrangørane, men tungt regnfall gjorde det uråd å sende 30 000 songarar, dansarar og musikanter ut til å gjere seg søkk blaute rett før dei skulle opptre. Den som var ute for å sjå, vart likevel ikkje skuffa. Folk stilte opp i ein spontan marsj med om lag 10 000 menneske på den tradisjonelle ruta frå Fridoms-plassen i sentrum og ut til songplassen. Og vêrtilhøva la ingen dempar på stemninga, heller tvert om. Unge og gamle dansa, song og hoppa i solepyttane, og mange såg ut til å kjenne seg fleire år yngre av den våte opplevinga. Etter kvart støtta både politi og presse opp om toget og viste at det skal



Norske deltakarar i den spontane marsjen.

(foto: ør)

meir enn regn til å skremme uredde estarar. Ikkje berre estarar, forresten. Langt framme i toget, mellom eksil-estarar og finnar, var det ikkje vanskeleg å få auge på Romsås Janitsjar.

Forsvaret stilte med vifter og tørka våte deltakarar i store telt. Folk var knapt framme ved songplassen før det verste gav seg, og då songarane stilte seg opp, gløtta alt sola fram. Med forsiktig solskin og ei einestående fersk og rein luft var ikkje feststemninga langt borte.

Songelden

Liksom den olympiske elden vandrar frå Aten, er songelden sidan 1969 kveikt i Tartu og blir boren i to veker gjennom Estland til tårnet ved songplassen, der elden markerer både byrjinga og slutten på festivalen. På vandringa er elden innom mange byar og tettstader. Slik blir festivalen eit arrangement for og med heile landet.

Kunstnarleg og folkeleg

Repertoaret ber preg av kvalitet og spennvidd. Barnesongar, fedrelandssongar, drikkeviser og klassiske meisterverk er alle naturlege komponentar. På den enorme scena,

som i byrjinga og slutten blir fylt opp med det som utgjer verdas største felleskor, syng etter tur barnekor, mannskor, blandakor og fleire med. Berebjelken i arrangementet er dei to store konsertane, som i år var 3. og 4. juli, der den første markerer den offisielle opninga og den andre avslutninga.

Programmet inneheld musikk av både estarar og andre. Opningskonserten tok til med "Demring" av av Michel Lüdig og Friedrich Kuhlbars og sluttkonserten enda med "Heimland" av Raimond Kull og Mihkel Veske. Der imellom kunne ein få med seg så ulike ting som triumfkoret frå Aida, Finlandia av Sibelius, ei estisk nydiktning av gammalpopslageren "Lucky lips", og ikkje minst nasjonale songar, som "Han flyg mot honningtreet", med tekst av Juhan Liiv, eller "Morsmål" med tekst av Kristjan Jaak Peterson. Til saman 43 dirigentar svinga taktstokken ved framføringane av til saman nærare 70 song- og musikknummer. Når ein av konsertane varte nesten fem timar, skulle ein tru det vart hardt å sitje så lenge. Men det var ingen nervøse blikk på klokka, ikkje noko stress – berre ei kjensle av at her er det godt å vere.

fra side 22 Merkedager

Kyndelsmesse (küünlapäev)

2.2. Dette var i kirkekalenderen Marias rensesesdag der kyndelen symboliserte kristenhetens lys. I kirken ble alle kirkelysene for hele året velsignet under ett. I folkekalenderen var midtvinteren slutt, på vestkysten og øyene ble dette regnet som slutten på jula. Halvparten av dyreføret måtte være igjen. Bjørnen snudde seg og sov videre på den andre sida. Naturlig nok hadde mange ting tilknytning til kvinnene og deres sysler. Spinninga skulle være slutt, nå satte de opp veven. Flere steder skulle kvinnene drikke küünlapuna (rødt brennevin) for å få røde kinn og for at det skulle være mindre med mygg om sommeren. Hvordan disse tingene hang sammen, er en gåte for oss. Kanskje det blant leserne er noen myggeksperter?

Valentindagen (valentinipäev)

14.2. Navnet skal være etter en romersk prest som endte livet som martyr 14. februar år 270. Dette er dagen for kjærlighet og forelskelse, men slik den nå blir markert, er det en ny tradisjon med utenlandsk og kommersiell bakgrunn. Først og fremst er det i Estland den utvalgte som får oppmerksomhet i form av blomster, kort med hjerter, sjokolade osv. Samtidig er det en liten gliding i retning av markeringen i Finland, der dagen generelt er vennskapsdag med en så livlig utveksling av kort at det bare blir overgått av juleposten.



Gustav Ernesaks: dirigent og folkehelt

Kordirigenten, komponisten og pedagogen Gustav Ernesaks var første gong hovuddirigent for songfestivalen i 1938 og siste gong i 1990. Han døydd i 1993 og gjekk dermed glipp av to festivalar før han var på plass igjen i år. I samband med opningskonserten 3. juli var det klart for avdukinga av bronsestatuen hans i kanten av songplassen, med utsikt mot den store scena. Ein lyttande Ernesaks sit og høyrer etter om songen alt tonar nede frå scena.

Det var Eesti Meestelaulu Selts (Estisk Mannssangarforeining) som i 2001 tok initiativ til reising av eit monument over Ernesaks og sette i gang ein innsamlingsaksjon, samstundes som dei lyste ut ein idékonkurranse. Den 2,25 meter høge statuen laga av Ekke Väli og Vello Lillemets vart vald ut av ein jury leidd av Eri Klas, ein av dei dirigentane som i dag står som arvtakar til Ernesaks.

Gustav Ernesaks vart fødd i 1908 og var ferdig utdanna musikkpedagog og komponist i 1931. Han var i mange år leiar for utdanninga av kordirigentar ved konservatoriet i Tallinn, og fleire av dei fremste dirigentane bak årets arrangement, som t.d. Eri Klas og Kuno Areng, har gått i hans lære.

I sovjettida var Ernesaks som hovudsansvarleg ved songfestivalane ein samlande figur som så langt det var mogleg hjelpte til med å stå mot presset frå okkupasjonsmakta. Han tonesette på nytt fedrelandssongen Mu isamaa on minu arm (Mitt fedreland er min kjærleik) med tekst av Lydia Koidula. Songen vart til tone av Ernesaks framført første gongen i 1947. Etter kvart vart det til ein uoffisiell nasjonalsong som sovjetregimet ikkje ville tillate på programmet, men som likevel vart den tradisjonelle av-



Ernesaks i bronse inspiserer nye songargenerasjonar.

slutninga på festivalane. Slik vart det ein mektig protestsong, unisont framført av kor og publikum som til saman kunne telje over hundre tusen strupar.

Nettopp den opplevinga er truleg den mest samlande for den estiske nasjonen. Ingen går heim frå festivalplassen før denne songen har tona ut.

Avdukinga og valfarten til monumentet viser at Ernesaks framleis står høgt i kurs i Estland. Folk minnest både mannen og verket. Ikkje minst var han ein leiar for og eit symbol på ein generasjon av kordirigentar som i ei vanskeleg tid fekk ein heilt spesiell status som uoffisielle representantar for det fridomshungrige estiske folket. I framtida vil Ernesaks vere til stades ved alle festivalar og halde auga med nye songargenerasjonar. Forfattaren Andrus Kivirähk likna statuen med ei altartavle, eller med den respekterte ulven Akela i *Jungelboka* som fekk kvelpane framfor seg til gjennomsyn. (ØR)

Flaggdager og merkedager 3

Av Jorunn Vestli

Gjennomgangen av flaggdager i Estlands-nytt nr. 3–4, 2003 ser ut til å bli utrolig raskt foreldet. Esterne har fått appetitt på den slags, og etter forslag fra Fedrelandsforbundet skal selve flagget få en spesiell dag. Denne mente forslagsstillerne det var desto større grunn til å innføre akkurat i år siden det var 120-årsjubileum. Det var den 4. juni 1884 at studentforeningen fikk det blåhvitsvarte flagget velsignet i Otepää kirke. Datoen blir heretter avmerket i kalenderen som flaggdag, men ikke fridag.

Juni er en måned med mye flaggheising. Fra før hadde vi der blant annet den eneste offisielle flaggdagen med flagget på halv stang, nemlig sørgedagen 14. juni til minne om de første massive deportasjonene under sovjetregimet. Enda mer omfattende var deportasjonene 25. mars 1949. Disse overgrepene mot befolkningen fikk i år ekstra oppmerksomhet ettersom det var 55 år siden de ble iverksatt, og for esterne er det tallet rundt nok til spesiell markering. Det er derfor slått til lyd for å innføre enda en sørgedag med flagget på halv stang. På bakgrunn av Estlands triste historie er to sørgedager i året ikke for mye, hevdet initiativtakerne i en henvendelse til nasjonalforsamlingen. Her fortsetter vi imidlertid gjennomgangen av merkedager som vi innledet i nr. 5, 2003.

Trekongersdagen (*kolmekuningapäev*)

6.1. Navnet har dagen fått fordi det var den dagen vismennene kom til Betlehem for å se Jesus-barnet. Det er tradisjon å omtale dem som de hellige tre konger, selv om Bibelen verken sier hvor mange de var, eller at de var konger, men at de brakte med seg gull, røkelse og myrra. På latin heter dagen *Epifania Domini*, noe som har sammenheng med at Jesus ble døpt i Jordan. Midt på 1800-tallet var det mange estere som gikk over til den russisk-ortodokse kirken. Det førte likevel ikke til at de tok opp de ortodokse kirkelige helligdagene. Her dan-

ner Jesu dåpsdag et unntak med forskjellige seremonier knyttet til vann, vann ble velsignet i kirken og folk tok slikt vann med seg hjem til medisinsk bruk. I Setumaa blir dagen kalt *veeristsed* (vannråpen).

Som så ofte skjedde rundt omkring i forskjellige land, ble de kristne skikkene blandet med de gamle lokale tradisjonene. Fra russerne overtok esterne noen steder skikken med å gi erter eller grøt til frosten: "Spis, frost! Spis dette, og kom ikke i sommer og ta korn!" Noen steder gikk folk på vertshuset denne dagen for å gjøre avtaler med onnefolket, hvem som skulle arbeide på den eller den garden til sommeren.

Dagen er samtidig trettende dag jul og slutten på jula. Esterne bar ut julehalmen og tok, for tredje gang inn halm, høy eller boss til å strø golvet med. Etter at juletreet kom i bruk, ble det skikken å bære ut det denne dagen. Utkledde ungdommer gikk gardimellom. Den vanligste maskeringen var som stork, men bjørn forekom også, og visstnok bukk. Dette skilte seg egentlig ikke fra skikken med å gå bukk ellers i jula. Men knyttet spesielt til 6. januar var "de tre kongene" som kunne dukke opp og gå fra gard til gard og smake på ølet. Folk gjorde lengre reiser også, berømt var den årlige trekongersmarknaden i Tartu.

Julematen måtte rekke helt til trekongersdagen, om natta skulle folk spise tre ganger, og helst grisehode, eller noen steder grise-labber, ølet var viktig. Det skulle brenne lys i stua hele natta. Ingen måtte gå barbeint. Ingen måtte gjøre annet enn høyst nødvendig arbeid, som å stelle dyra.

Jula var slutt og nyttårsfeiringa likeså. Alminnelig kjent og praktisert fram til våre dager er skikken at en inntil denne dagen kan ønske godt nytt år. Den som sier Godt nytt år! etter trekongersdagen, må stille med ei flaske brennevin.

Det ble tatt varsel av mange ting, blant annet for været, årsveksten og buskapen.

→ 20

Okkupasjonsmuseet godt besøkt

Okkupasjonsmuseet ligger sentralt til med adresse Toompea 8. I løpet av første virksomhetsår ble det besøkt av nesten 50 000 personer fra 24 land. I samme periode har museet også mottatt mange gaver som har beriket utstillingene.

Ledelsen er stort sett godt fornøyd med driften. Men ettersom vi skriver i en norsk publikasjon, ble det nevnt at en gruppe norske bygningsarbeidere hadde drukket seg fulle før de kom til museet der de skapte atskillige problemer. På nasjonens vegne beklager Estlands-nytt normennenes skandaløse oppførsel.

Hvor mange innbyggere?

Innbygger nummer 400 000 i Tallinn, Amanda Matilda Purje, ble født i midten av august i år. Byen markerte dette med fyrverkeri og gratis konsert. Jenta fikk Raemedaljen med gullkjede og kosedyr.

Hvordan henger dette sammen med at for 16 år siden ble Triin Oispuu feiret som Tallinn-borger nr. 500 000? Hun fikk like ens Raemedaljen, og foreldrene fikk fireværelses leilighet på Lasnamäe og kjøpe-løyve for fargefjernsyn. Er folketallet på vei oppover eller nedover?

For 16 år siden omfattet Tallinn noen områder som nå er egne kommuner. For det andre var det store sovjetiske troppestyrker plassert i Tallinn, og de militære ble regnet med i folketallet, liksom de også hadde stemmerett ved eventuelle valg. For det tredje var ikke registreringen pålitelig; det var mye luft i tallet 500 000.

Samtidig bor det nå flere i Tallinn enn de som har registrert seg. Det er et problem for bymyndighetene at de ikke har nøyaktige oppgaver som underlag for planleggingen av kollektivtrafikk, helsetjeneste, skolevesen osv. De som unndrar seg registrering, har mange grunner, noen vil unngå skatt, andre lever på livets skyggeside og vil være ubemerket. (ay, 1.9.04)

Avbrutt skolegang

Skoleavslutning ble feiret over hele Estland 4. juni, og vitnemål utdelt for avsluttet grunnskole. En stadig økende del av de unge forsvinner imidlertid før de har gått skoleveien til ende. Hvert år avbryter ca. 1000 ungdommer skolegangen. For de fleste skjer dette etter fylte 17 år, som er den øvre grensa for skoleplikt. Av ungdom i alderen 17–19 år er 7 % uten grunnskoleutdanning. De har med andre ord avbrutt skolegangen i løpet av de tre siste åra.

I Estland har det i hele selvstendighetsperioden vært snakk om skolereform, men iverksettelsen lar vente på seg. Den mest berømte med uavsluttet skolegang er fotomodellen Carmen Kass. Forholdet ble for hennes del avslørt da hun stilte til valg som EU-representant og ikke kunne gjøre rede for utdannelsesbakgrunn.

Skolestart var som vanlig 1. september. I ei utspørring mente 80 % av svarerne at dette burde være fridag for hele folket. Etter hvert er det blitt færre og færre elever å feire. På fem år har det totale tallet på skoleelever i den tolvårige grunnskolen skrumpet med 32 000 til nåværende 182 932. Ifølge prognosene vil det om seks år være 134 000 skolebarn i Estland. Deretter skal det vise seg om tiltakene for å få opp fødselstallene virkelig bærer frukter.

Fra i høst er 24 elever den maksimale størrelsen på klassen. Dette er et vedtak som også skal hjelpe lærerne med sys-setting. Den voldsomme variasjonen i barnekulla stilte store krav til fleksibilitet i skoleadministrasjonen. (ay, HeSa 5.6.04, EPL 1.9.04)

Hund eller barn?

Vi har tidligere skrevet om at statstilskott per ku per år var større enn barnetrygda per barn og år. Også hundene blir viktigere enn barna. Tallinn by har bevilget tre millioner til bygging av hundeparker. Samtidig er det i det aktuelle området bare to lekeplasser for barn. (ay 26.8.)

KULTUR

Valli vil til Norge

Av Rigmor og Øivind Berge

Den estiske kunstneren **Valli Lember-Bogatkina** (f. 1921) har også atelier i "Kunstnernes Hus" på Vabaduse väljak (Frihetsplassen) i Tallinn, men i sommer fikk Estlandsnytt besøke henne på landstedet Villa Valli i Karepa, Vihula kommune på den estiske nordkysten. Valli søker ofte hit til dette fantastiske gamle stedet ved utløpet av elva Selja. Her har hun hentet mange motiver, bl.a. de mektige borgruineene i Toolse. Stedet var også til stor inspirasjon for ektemannen, **Vladimir Bogatkin**, død 1971. Navnet Bogatkin er i det hele tatt knyttet til kunstformidling. Vallis sønn, Georg, er keramiker med egen kunstkafe. En annen sønn arbeider med videofilm.

Valli som nå er 83 år, har den siste tiden blitt svært opptatt av estisk folkløse, sang og dans. Ikke minst ble sangfestivalen i

sommer til stor inspirasjon. Dette er ting hun vil arbeide med framover. For tiden holder hun på med portrettering av estiske skuespillere, sangere og dansere. Hennes favoritt-uttryksform er akvarell. Men hun har opp gjennom årene også uttrykt seg i skulptur og mosaikk.

Valli blir inspirert på reiser. Hun har besøkt mange land og steder. Hun forteller at hun på disse reisene har en slags reisedagbok der hun lager skisser. Når hun kommer hjem igjen, gjør hun arbeidene ferdig.

For en tid siden var det planlagt en tur til Norge. Den ble avlyst. Nå har lysten kommet tilbake, og anledningen byr seg. Valli vil til Norge! Hun kommer 4. november og blir til den 14. denne gangen. Hun vil besøke museer, se på folkelivet og sikkert sitte på Grand Café som Christian Krohg og titte ut på folk som passerer på Carl Johans gate.



Valli Lember-Bogatkina i atelieret i Karepa.

(foto: Berge)

Møte med ukjent nabo

Av Hanne Skrikerud, NRK-journalist

I et land og en kultureddaksjon som oversømmes av litteratur fra engelskspråklige land er det alltid forfriskende med noe nytt. Som en ny forfatter fra et (for oss) nytt land. Og boka *Trollskap i november* av Andrus Kivirätk lignet ikke på noe annet jeg hadde lest – det var en fryd fra første til siste side, i en oversettelse som etter mitt skjønn understreker den frodige fortellingen. Her var overjordiske og underjordiske, folk og fe og mye dævelskap. Kort sagt en bok og en forfatter jeg syntes fortjente oppmerksomhet.

Med geografisk nærhet i tillegg, og lave flypriser, var det ikke nei i sjefens munn. Dermed fant jeg meg en vakker maidag vandrende rundt i Tallinns gamleby. Her var det ikke mye som minnet om Kivirätk's regntunge november-skildring. Men en TV-journalist må ta det som er å få, og det er tross alt mer behagelig å filme i sol enn i sludd – så da fikk noen av de mange souvenirbutikkene duge som bildemateriale til Kivirätk's fabelfigurer. Hvordan de har tenkt å løse det når boka nå skal bli film, er jeg spent på å se! Med bilder også fra den baltiske bokmessa og fra et av forfatterens teaterstykker burde det kunne bli fjernsyn – den som ser Safari i oktober får dømme selv. Andrus Kivirätk selv viste seg å være en travel mann med haugevis av jern i ilden. Jeg ble faktisk ganske skuffet da han fortalte at han prioriterte andre ting enn å skrive en oppfølger til romanen sin.

Det er sjelden vi i NRK reiser for bare én reportasje. Så jeg hadde avtaler med folk som stiller med den store sang- og dansfestivalen. Både sjefen for festivalen, deltager og kordirigenter fortalte med stor kjærlighet historien bak denne festivalen, ikke minst om den syngende revolusjonen, som de kaller det, da esterne sang seg ut av Sovjetunionen. Så hvilken rolle vil denne festivalen få nå? Festivaldirektør Aet Maatee mente bestemt at når Estland nå er gått



Hanne Skrikerud fra NRK gjør opptak med Andrus Kivirätk i Tallinn. (foto: tf)

inn i EU, vil nettopp sang og dans være viktig for esternes nasjonale identitet. Reportasjen min om dette ble sendt i Kulturbeitet på P2 i juni, og var til glede for i hvert fall en kjent redaktør i en Oslo-avis ... (han sendte meg en veldig hyggelig e-post).

Om dette var det NRK fikk ut av å sende meg til Tallinn? Selvsagt ikke! Innimellom filming og radio-opptak dukker det opp ideer til nye innslag som kan lages. Jeg er jo for eksempel ikke alene om å mene at den estiske husfliden er helt fantastisk. På lørdagen var det folkedansoppvisning i parken like ved hotellet der jeg bodde i Tallinn. Tre staselige eldre damer kom spaserende i flotte folkedrakter, og på litt engelsk og litt tysk og ellers kroppsspråk klarte vi å få til en noenlunde samtale. – Har du laget forkleet selv? spurte jeg, og hun lo hjertelig: – Nei, dette forkleet er sikkert tre hundre år gammelt! Men luen har jeg brodert selv.

→ 26

Selvfølgelig lærer en seg ikke Estland på noen få hektiske jobbe-dager. Men når en har vært der, kommer automatisk en interesse for å følge litt med, også etter at en er vel hjemme i Norge. Den effekten er etter min mening enda en grunn til at norske journalister bør reise mer. Vi nordmenn trenger mer kunnskap om verden rundt oss, ikke minst når det faktisk dreier seg om et naboland.

Men alkohol-politikken deres er da veldig pussig, da! ■

Teataja gjekk inn

Estiske flyktninger var kulturelt aktive i dei nye heimlanda. I Sverige starta dei fleire aviser og tidsskrift. Bladet Teataja vart utgitt i Stockholm 1944–2002, dei siste åra 1–2 gonger i månaden. Bladet la særleg vekt på kultur, men spegla også politikken. Slike tema stod like eins i sentrum for den bokutgivinga Teataja dreiv med. No gjekk avisa inn på grunn av for få lesarar. Mange sa opp abonnementa fordi dei ikkje lenger fann noko av interesse. Tingartalet som for nokre år sidan enno låg på 2000, var kome ned i 400–500. Samtidig hadde gjennomsnittsalderen på medarbeidarane gått opp til 83 år. Redaktøren Harri Kiisk (1922–2002) var fødd i Rakvere. Han flykta via Finland til Sverige i 1943, og han var kjend som kordirigent, pianist og musikkolog.

Ordet *teataja* kjem av *teatama* som tyder 'informere', 'gjere kjent' og tyder altså 'ein som informerer'. I estisk bladsoge har det tidlegare vore minst to blad med dette namnet. Det første var ei dagsavis som vart utgitt i Tallinn 1901–05. Redaktør var Konstantin Päts (1874–1956) som sidan skulle bli ein kjend politiker og stige til president. Blant medarbeidarane var forfattaren Eduard Vilde (1865–1933). Namnet Teataja var igjen i bruk på ei avis utgitt i Tallinn 1922–40 med 2–3 nummer i veka. Politisk støtta avisa fram til 1935 det konservative agrarpartiet, Põllumeestekogud, som var eitt av dei største i mellomkrigstida. Ein av partileiarane var Konstantin Päts som likevel ikkje hadde noko direkte med avisa å

gjere. Ordet teataja finst med i mange andre avisnamn. Vi nemner at Konstantin Päts var sjefredaktør for dagsavisa Tallinna Teataja 1911–1916. I St. Petersburg var det så pass mange estarar at dei hadde avis på morsmålet. Peterburi Teataja kom i perioden 1908–14 ut to gonger i veka. Eit nytt blad med dette namnet vart lansert same staden i 1999. (*Õhtuleht* 28.11.02, EE, kb)

Lesebok for Kihnu-barna

Fra i høst av får barna på den lille øya Kihnu lese morsmålet sitt på skolen. Med hjelp av lingvisten Joel Sang har lærerne Ly Leas, Külli Sepp og Evi Vesik satt sammen ei lesebok på kihnudialekt som øyas sju elever i andre klasse skal bruke. Den tar seg vakkert ut, bl.a. har den kjente kunstneren Epp-Maria Kokamägi bidratt. Boka er på 80 sider og trykt i et opplag på 500. På grunnlag av nåværende barnetettethet på Kihnu vil dette være nok ikke bare i uoverskuelig framtid, den kan spres litt språk- og kulturelskerer utenfor øya. Til neste år vil det foreligge ei bok om Kihnus historie. Aktiviteten har sammenheng med at denne øykulturen skal tas vare på og er oppført på UNESCOs liste over verneverdige objekter. (jv 23.8.04)

Russland avviser estisk kultur

Estland utnevnte Ivi Eenmaa til kulturattasje ved ambassaden i Moskva med tiltredelse i mai i år. Russland trakk ut saken i flere måneder før beskjeden kom i august: Eenmaa får ikke visum. Kulturminister Urmas Paet ser ingen hensikt i å utnevne en annen person og gjøre et nytt forsøk. (jv 3.9.04)

Pris til Lennart Meri

Estlands tidligere president, Lennart Meri, ble 8. mai overrakt De fire friheters medalje, som blir tildelt av Franklin og Eleanor Roosevelt-instituttet. Medaljen blir gitt til personer som har bidratt til utviklingen av demokrati. Den er tidligere bl.a. tildelt John Kennedy, Jimmy Carter, Vaclav Havel, Dalai Lama og Mikhail Gorbatsjov. (ay)

Jan-Ivar Byrkjemoen:

BØKER



Hilve Rebane: *Uhke põhjamaine. Esseid ja uurimusi Põhjamaade kirjandusest.* (Stolt nordisk. Essays og studiar i nordisk litteratur.) Tallinn 2003. 400 sider.

Kjærligheten til norsk litteratur slo ned i Hilve Rebane alt i ung alder då ho kom over tredje bandet av *Juvikfolke* på estisk og tykte at ho måtte vita kva som hadde hendt i dei to første banda også. Då ho fann desse bøkene i eit antikvariat, investerte ho dei pengane ho hadde fått heime til å kjøpa nye sko for. Kulturen har alltid vore det vesentlegaste for henne.

Litteraturforskeren Hilve Rebane har generelt hatt stor godhug for nordisk litteratur. Derfor er det naturleg at ho vart den første til å gje ut ei bok på estisk som konsentrerer seg berre om det nordiske. Utgjevinga er støtta av det estiske kulturdepartementet og av den norske ambassaden i Estland. Det er ikkje rekna med at det kunne bli nokon bestseljar, men ei verdefull samling er det så absolutt, med mykje interessant informasjon om kulturimpulsar landa imellom. Blant dei elleve forfattarane Hilve Rebane tek for seg, finn me seks norske: Henrik Ibsen, Bjørnstjerne Bjørnson, Knut Hamsun, Olav Duun, Sigrid Undset og Trygve Gulbrandsen. Her er dei opprekna etter fødselsår, og jamvel den yngste av dei døydd alt i 1962. Hilve Rebane er sjølv fødd i 1938. Mesteparten av den yrkesaktive perioden måtte ho innretta seg etter tilhøva slik dei var under sovjetstyret. Å driva med vestleg litteratur var langt frå problemfritt.

Nasjonalbiblioteket i Tallinn gav i 1995 ut eit oversyn over norske bøker som var

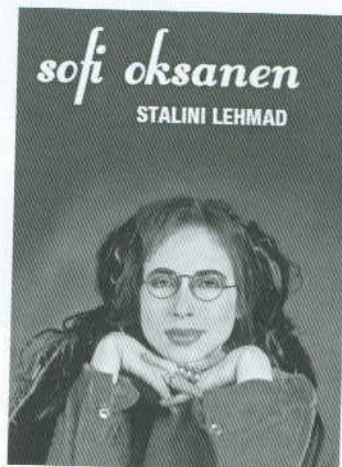


Hilve Rebane.

sette om til estisk. Fridtjof Nansen gav ut *Med Fram over Polhavet* på norsk i 1897, og alt neste år kom boka på estisk, noko som vitnar om den veldige interessa ekspedisjonane hans skapte i store delar av verda. Så begynte dei skjønnlitterære utgjevingane med Kiellands *Garman & Worse* på estisk i 1899, og etter kvart kom dei som perler på ei snor. I den første estiske sjølvstendetida vart det sett om svært mykje, særleg var 1930-åra ein rik periode med topp i 1935–36 då det på to år kom nesten tjue norske verk på estisk, mellom desse fem av Knut Hamsun og fire av Johan Bjerger. I boka si har Hilve Rebane særleg lagt vekt på nordisk litteratur som kom ut i Estland nettopp i trettiåra, og kva desse verka har hatt å seia for sentrale estiske forfattarar. Kapitteloverskrifter som "Olav Duuns *Juvikfolke* og Estland" og "Knut Hamsuns forfatterskap i Estland" er derfor typiske. Dei to grundigaste artikkane, om Bjørnson og Undset, stod første gongen på trykk i tidsskriftet *Looming* 1982 då det var 150 og 100 år sidan dei to vart fødde.

Under sovjetokkupasjonen vart det gitt ut færre verk frå vestleg litteratur. Nytt sjølv-

stende har fjerna dei ideologiske hindringane, men Noreg vil aldri på nytt kunna få ein tilsvarande posisjon som i dei fire tiåra før andre verdskrigen. Det ville likevel vera interessant etter kvart å få ei avhandling om korleis estiske lesarar møter norsk litteratur i våre dagar. (tf)



Sofi Oksanen: *Stalini lehmad* (Stalins kyr). Romanen er eit debutverk som kom ut i Finland hausten 2003 og der fekk mykje merksemd, både fordi boka er velskriven og fordi innhaldet er uvanleg interessant. Våren 2004 kom boka på estisk. Forteljinga byrjar i Tallinn 1971 der den estiske ingeniøren Katariina på ein restaurant blir kjend med ein finne som har kome til den estiske sovjetrepublikken i samband med bygginga av hotell Viru. Tre år seinare gifter dei unge seg. Etter ein hard kamp med byråkratiet lykkast det for Katariina å få utreiseløyve til Finland så ho kan bu saman med mannen sin. Noka stor lykke blir det ikkje, for det viser seg å vera meir som skiljer enn som sameiner. Dei får dottera Anna, eg-person i boka. Ho veks opp i Finland der mora gjer alt ho kan for å oppdra henne på finsk vis, for det blir opplevd som ei skam å vera estisk. Faren er langtidspendlar og finst derfor mest som noko fråverande, typisk nok utan namn. Saman med mora er Anna stund-

dom på besøk hos slektningar og venner sør for Finskevik, og ho kjenner sterk dragning til Estland. I glimt får lesaren innsyn i den omskiftelege historia til slektningane og dermed til det estiske folket, med deportasjonar og represjonar. Anna opplever seg sterkt splitta mellom ulike land og kulturar og utviklar alvorleg eteforstyrning.

Romanen har på alle plan sterke sjølvbiografiske element. I utgangspunktet vil kanskje lesaren vera interessert anten i estisk historie eller i bulimiskildringa. Det er ei bragd av Sofi Oksanen at ho sameiner to så ulike tema til ein fungerande heilskap. Ikkje underleg at boka er blant dei mest etterspurde i Estland. Vi kunne godt tenkja oss å få henne på norsk øg. (olm)

Tiina Kirss – Ene Kõresaar – Marju Lauristin: *She Who Remembers Survives. Interpreting Estonian Women's Post-Soviet Life Stories.* Tartu 2004. 346 pages. ISBN 9985-56-835-4.

Boka inneholder ni livshistorier skrevet av forskjellig estiske kvinner, den eldste født 1907 og den yngste 1947. Hver av disse forteller om sitt eget liv, så for så vidt har dette med sjangeren selvbibliografi å gjøre. I sommer og høst har det i Norge vært mye debatt omkring biografiskrivning. Norske debattanter kunne her hente både impulser og argumenter, om ikke fra livshistoriene, så i hvert fall fra behandlingen av dem. Utgivelsen er nemlig resultatet av spennende tverrfaglige studier. Kvinnelige estiske forskere har analysert tekstene ut fra sosiologiske, etnologiske, historiske og litteraturvitenskapelige metoder. Resultatet er mildt sagt fascinerende. Som leser vil en oppleve at en får mye kunnskap om Estland og om estisk historie. Den som er generelt nysgjerrig og stiller med åpent sinn, blir utrolig beriket av å lese denne boka. Jeg føler en trang til å uttrykke takknemlighet overfor disse kvinnene som har gitt oss historien om hvordan de levde, led og stred; og overfor forskerne som med så stor innsikt analyserer tekstene. (jv)

Merit Karise og Kjetil Rødje:

MUSIKK



Norsk Jesus entret scenen i Tartu

Sommerens store kultursatsning i Tartu var oppsetningen av musikalen Jesus Christ Superstar på en gigantisk utendørscene og med inntil 4000 tilskuere per forestilling. Hele 300 personer var involvert i oppsetningen, foran og bak scenen, men ansiktet i sentrum for oppmerksomheten tilhører en nordmann, nemlig **Stephan Hanssen** (33) som spiller hovedrollen.

Noen uker før premieren i juni fikk Estlands-nytt møte Stephan Hanssen i Tartu til en tidlig frokost før dagens prøver. Stephan berettet med glede om sine erfaringer.

Stephan er en erfaren Jesus. Alt i år 2000, som nyutdannet skuespiller, ble han tilbudt hovedrollen i oppsetningen av Jesus Christ Superstar i Trondheim. Han entret scenen som Jesus med en slik pondus at han siden fikk flere tilbud om å gjøre den samme rollen andre steder. Totalt har Stephan Hanssen gjennomført om lag 500 forestillinger som Jesus, i Norge, Sverige og Tyskland.

Stephan trodde han var ferdig med Jesus-rollen, klippet håret, og så seg om etter en ny jobb. Men nei, hans gamle lærer fra teaterhøgskolen i Göteborg, Georg Malvius, tok kontakt og inviterte han til å prøve spille i hovedrollen i oppsetningen av Jesus Christ Superstar i Tartu. Prøven gikk strålende, og Stephan ble valgt til å spille hovedrollen nok en gang.

Svensk-tysk-ungarske Malvius har etablert seg som musikalinstruktør i Estland, med flere store oppsetninger bak seg, blant annet storsatsninger som Aida, Oliver og Cabaret. Dette har ført til en debatt i Estland om bruken av offentlige

kulturmidler. Kritikere har hevdet at store kommersielle oppsetninger bør klare seg uten støtte, og at offentlige midler bør brukes på lokale utøvere og produksjoner. Imidlertid kom Malvius helskinnet gjennom satsningen, ettersom Jesus Christ Superstar ble en kommersiell suksess og høstet overveiende positive kritikker.

Ikke på tomgang

Oppsetningen i Tartu innebar på flere områder noe helt nytt. "Tidligere har jeg kun sunget på norsk, svensk eller tysk," forteller Stephan. "Denne gangen gjør vi det på engelsk. Det føles mer riktig. Det blir like som mer trykk og rock'n'roll når tekstene fremføres på engelsk." Forestillingen blir imidlertid teksten til estisk på storskjerm, for at publikum skal få med seg innholdet. Dette mener Stephan er viktig, ettersom den bibelhistoriske referanserammen ikke er like sterkt til stede i Estland. "Andre steder har vi kunnet ta for gitt at publikum kjenner historien og karakterene stykket bygger på, og det har vært mer vekt på det musikalske uttrykket. Her må vi imidlertid også få frem innholdet og bygge opp karakterene i langt sterkere grad. Dette krever mer av meg også som skuespiller, ikke bare som sanger. Uten den forankrede bibelske referanserammen vi har i Norge, blir stykket i større grad en forestilling om en mann med særegne egenskaper. Jeg må få frem det spesielle ved denne karakteren, og langt mer om hvem Jesus var. Samtidig fører dette til at jeg selv i sterkere grad reflekterer over karakteren og selve teksten i stykket. Hver forestilling er forskjellig. Jeg oppdager stadig nye aspekter ved rollen og teksten, og dette gjør rollen desto mer utfordrende og berikende. Under øvingene her i Tartu kom jeg for eksempel til å gruble over en tekstlinje om å leve her og nå. Jeg ble liggende våken om natten og reflektere over betydningen av dette budskapet. Hvilken betydning det har i stykket, og for mitt og andres liv på et mer generelt plan. Budskapet om å gripe øyeblikkene hvor all energi kan fokuseres, strekker seg ut over

den bibelske referanserammen. Slik har stykket en allmenn dimensjon, også her i Estland hvor bibelhistorien ikke er den samme religiøse felles-fortellingen som i Norge." Samtidig understreker Stephan at stykket også har en religiøs appell, og at han erfarer en pågående teologisk debatt i Estland, hvor stykket kan inngå i dannelsen av en kulturell og religiøs plattform.

Stephan Hansen beskriver møtet med Estland som å bli kastet inn i noe nytt og ukjent, men hvor han like fullt ble svært



Stephan Hanssen i Tartu. (foto: K.Rødje)

godt mottatt. Imidlertid har han et inntrykk av at esterne er et sjenert folkeferd: "De er stille, og stiller i svært liten grad spørsmål eller forklarer ting uoppfordret. I begynnelsen kunne dette være et problem ettersom jeg ikke fikk noen forhåndsinformasjon når jeg stod overfor noe nytt. Esterne er tilbakeholdne, og tar i liten grad initiativ for å forklare meg nye situasjoner. Eksempelvis ble jeg tidlig i oppholdet her nærmest kastet inn i et tv-studio for en direktesending, uten noen briefing på forhånd, slik at jeg bare måtte forsøke å tolke situasjonen etter beste evne og spille med. Om jeg ikke selv spurte om noe, ble det tatt for gitt at jeg var innforstått med settingen. Nå har jeg lært å be om informasjon når jeg behøver det. Esterne er svært imøtekommende og hjelpsomme dersom jeg lurar på noe eller behøver

hjelp. Jeg opplever dem slettes ikke som serverte eller uvennlige. Derimot er de nysgjerrige og lette å komme overens med. Den kulturelle avstanden mellom nordmenn og estere er svært liten."

På tross av språkbarrieren er Stephan fascinert over landet, forteller at han nå stortrives i Estland, og at han godt kan tenke seg å forlenge oppholdet. Særlig godt trives han i Tartu, som han opplever som en trivelig og oversiktlig by, hvor folk er nysgjerrige etter å møte nye mennesker, og at lokalbefolkningen generelt snakker godt engelsk, noe som gjør det lettere å komme overens med dem. Stephan understreker dessuten at han synes esterne er svært pene mennesker: "Alle er så vakre! Muligens har dette sammenheng med kostholdet. Esterne spiser sunnere, og kaster ikke i seg junkfood i samme grad som vi gjør i Norge."

Som Mikke Mus

På spørsmål om hvordan det føles å være en reisende Jesus, som nå har spilt denne rollen i en rekke ulike land, tenker Stephan seg godt om før han svarer at det føles omtrent som å være Mikke Mus i Disneyland: "Det er underlig å oppleve at folk peker på meg og sier: 'Der er Jesus!' Men det medfører også at alle er snille med meg, og at jeg blir godt mottatt." Etter forestillingene i Tartu anser Stephan seg som ferdig med denne rollen for godt: "Dette blir definitivt de siste forestillingene jeg gjør som Jesus. Og det føles riktig å avslutte her, ettersom dette er den klart største oppsetningen av Jesus Christ Superstar jeg har vært med på. Her er hele 300 personer involvert i oppsetningen, og vi har blant annet et fullt operakor, noe som gjør at det musikalske uttrykket blir mye sterkere. I Norge ville vi aldri hatt ressurser nok til en oppsetning som dette." Kulturen har en annen og sterkere plass i Estland enn i Norge: "Kunst og musikk er viktig her i Estland. Kunsten bærer sjelen til landet. Gjennom korttradisjonen, sangfestivalene og den syngende revolusjon er sang og musikk forankret i den estiske kulturen. Alle jeg møter spiller et in-

strument eller synger. Jeg har også møtt overveldende mange som har vært i Norge i forbindelse med ulike korarrangement. Musikken har en sentral plass, og dette er nettopp kunstens ansvar – folk skal kunne speile seg i den. Dette er viktig for Estlands fremtid og utvikling."

Stephan understreker samtidig at han ikke ønsker å romantisere levekårene i Estland: "Folk jobber hardere her enn i Norge. Nesten alle som er involvert i oppsetningen, har to jobber, og har lite fritid. Velstanden vi ser på som naturlig i Norge, er noe esterne opplever at de har måttet kjempe for. De har sett og opplevd at situasjonen

kan være helt annerledes, og tar ingenting som en selvfølge. Dette gjør et de er sterkt til stede i øyeblikket. Samtidig er det en fare i at de kan jobbe og slite så mye at de aldri får tid til å nyte fruktene av arbeidet. De kan bli som ekornet som høster og høster, mens lageret råtner bort fordi det aldri blir spist av."

Innen vi rekker å avslutte intervjuet kommer regissør Georg Melvius løpende bort til oss, griper Stephan om skuldrene og utbryter at vi må få med at Stephan Hanssen ikke bare er en stor sanger og skuespiller, men at han også har et stort hjerte. ■

Stavangermusikere i Tallinn

Stavanger Symfoniorkester gir under ledelse av Susanna Mälkki en konsert i Estonia konsertsal, Tallinn 17. november klokka 19.00. Solist er sopranen Solveig Kringlebotn. Skal du til Estland, har du her en anledning til å span- dere noe norsk på dine estiske venner. (jv)

Jan Erik Holst:

FILM



PÖFF

De mørke netters filmfestival (Pimedate Ööde Filmifestival), Estlands store internasjonale film-evenement, blir arrangert for 8. gang i Tallinn fra 27. november til 12. desember. Der blir det en stor norsk mønstring med mange av årets filmer. Hovedattraksjon vil bli presentasjonen av Uno, Axel Hennies regidebut om et halvkriminelt ungdomsmiljø i Oslo, som han har

skrevet selv, og der han også spiller hovedrollen. Filmen hadde æren av å åpne filmfestivalen i Haugesund i august og er senere vist ved de internasjonale festivalene i Toronto, San Sebastian og London. Av øvrige filmer som skal vises er barne-tegnefilmen Kaptein Sabeltann, ungdomsfilmene Bare Bea og United, som var med på festivalen i Berlin i februar i år, under vignetten 14+, den amerikansk-norske storfilmen Beautiful Country med handling fra Vietnam, og endelig oppfølgeren Mors Elling, som var en av fjorårets store suksesser.

Tallinn-festivalen, som ledes av produsenten og kritikeren Tiina Lokk, innleder med en studentfilmdel, inneholder et stort baltisk program og er filmårets siste store begivenhet før julen lukker aktivitetene for 2004. Den er en festivalenes festival og anbefales for alle som er interessert i god film. Nærmere opplysninger finnes på nettstedet www.poff.ee

Grisenes revolusjon

På filmfestivalen i Moskva i juni ble den estiske spillefilmen *Grisenes revolusjon* belønnet med spesialprisen St. Georg i sølv, som i praksis er rangert som nummer to i denne sammenhengen. De lykkelige film-skaperne, Jaak Kilmi og Rene Reinumägi, forteller ivrig at dette er den høyeste prisen



Scene fra *Grisenes revolusjon*

som er blitt en estisk film til del etter gjenopprettelsen av selvstendigheten.

Filmen forteller om en ungdomsleir i 1986 som ender med at de unge står opp i protest mot sovjetsystemet. Det er en film som viser fortida, men som likevel representerer framtida. Moskva-publikum brøt ut i åpen applaus tre ganger under forestillingen. Dorene står nå åpne for *Grisenes revolusjon*. Produsenten Anu Veermäe kan opplyse at det allerede har kommet flere invitasjoner til å delta på viktige festivaler rundt omkring i verden. (jv)

Trollskap i november

I bokspalta har det vore tale om romanen *Trollskap i november* av Andrus Kivirätk, som kom på norsk i år. Den er for lenge sidan gjort til teaterstykke og vist med stor suksess. Og no skal det bli film.

Av seks filmprosjekt som hadde søkt støtte frå Estisk filmfond, var *Trollskap i november* det einaste som fann nåde. Dette prosjektet vart godkjent i mai og produsenten reknar med at seks av dei budsjetterte ti mill. eek skal koma frå filmfondet. Minuttprisen skulle såleis bli om lag 99 000 eek.

Handlinga i filmen blir lagd til eit heidensk estisk landsbymiljø. Godsfuten Hans kjem til å vera hovudperson. Han forelskar seg håplaut i godsfrøkna, dottera til baronen. Han er villig til å gi tre dropar blod til djevelen for å få liv i snømannen som skal henta barondottera heim til han. Dessverre smeltar snømannen då det set inn med mildvær. Elles tel rollelista varulvar, dra-dokker og mange slags over- og underjordiske vesen. Det vil nok bli nødvendig å spe på med 3D-animasjon, i alle fall for å få til scenene der skrattane tek seg ein flygetur.

Vi avslører ikkje for mykje, men nemner at filmskaparane har Ingmar Bergman som førebilete. Bare det er vel nok til å halda på spenninga? Varulvar og skrattar skapt i Bergmans bilete – gøy på landet! (tf)

August 1991

Tretten år etterpå blir de dramatiske dagene i august 1991 gjort til tv-film. Russiske tanks rullet i sommer på nytt gjennom gatene i Tallinn. Det var bruk for statister i hopenall til masseopptrinnene, og folk var blant annet i radioen oppfordret til å kle seg i 1991-års klær og delta. Etter bare tretten år er de dramatiske hendelsene i friskt minne hos mange. Regissøren måtte rett som det var minne statistene om at dette skulle bli en spillefilm, så derfor var det ikke så nøye om det ble visse avvik fra det som virkelig hendte i forbindelse med Estlands løsrivelse fra Sovjet i 1991. Forsvaret av fjernsynstårnet var noe av det mest dramatiske disse historiske augustdagene. At det ikke er noe dokument, kan jo vi også som publikum være klar over om vi får sjansen til å se det ferdige produktet.

Egentlig er *August 1991* ment å bli tredje del av en trilogi om Estisk fjernsyn (ETV). Hver del skal fortelle om en viktig periode i fjernsynets historie. Første del har tittelen *Juli 1955. Begynnelsen for ETV*. Andre del har tittelen *Syttiåra. Stagnasjonsperiode*. Alle tre skal være ferdige og bli vist når fjernsynet neste år har femtiårsjubileum. (jl)

Anne-Marit Rudeng:

KUNST



Konrad Mägi i Viinistu

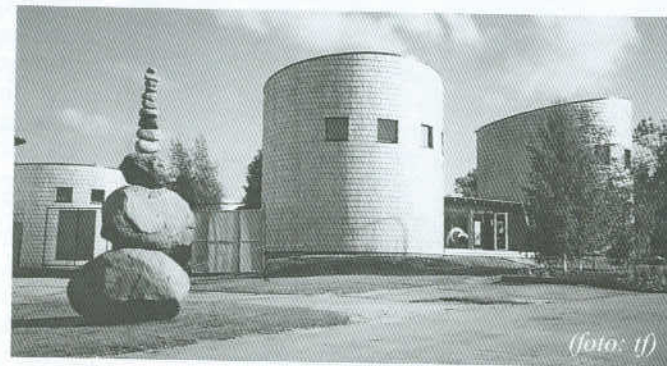
Esterne er et kulturelskende folk, noe som gir seg utslag i en voldsom aktivitet på kulturfrenten året rundt. Hvert større eller mindre sted med litt respekt for seg selv har sommerteater, sangstevner, friluftskonsert-er eller liknende. Estlands-nytt besøkte i juli den tidligere fiskerlandsbyen Viinistu på neset Pärissa i Loksa kommune på nordkysten, om lag sju mil øst for Tallinn.

Stedet tilhører forretningsmannen og kunstmesenen **Jaan Manitski** (f. 1942). Han var bare småguttan da foreldrene tok han med og flyktet til Sverige i 1944. Han har svingt seg opp som forretningsmann til å bli mangemillionær. Da Estland ble selvstendig, vendte han tilbake og var i 1992 en periode utenriksminister, 1993–95 statlig privatiseringseksperter. Nå har han forsøkt å nå helt fram til røttene og har kjøpt bygningene og området til den nedlagte fiskefabrikken på fødestedet Viinistu. Delvis utnytter han gamle bygninger, som blir restaurert og ombygd, delvis bygger han nytt. Det blir hotell og restaurant, fint beliggende ved sjøen. Kunstmuseet er allerede virksomt. Manitski har gått inn for å skape en samling som viser noe av det beste i estisk bildekunst. Den permanente utstillingen gir allerede en imponerende kavalkade fra klassikerne på slutten av 1800-tallet og

fram til våre dager med **Jüri Arrak** og amerikæsteren **Kalev Mark Kostabi** (f. 1960 i Los Angeles).

I sommer var det i Viinistu en spesialutstilling med **Konrad Mägi** (1878–1925) som tema, den var satt sammen av kunsthistorikeren **Maie Raitar**, og det ble bl.a. vist flere bilder fra privat eie som aldri tidligere hadde vært tilgjengelige for publikum. Vi har som norske flere grunner til å minnes Mägi. Oppholdet hans i Norge 1908–1910 knytter han tett til landet vårt, der han som den første esteren hadde en separatutstilling, på Galleri Blomqvist i Kristiania våren 1910. Selv om norgesoppholdet var en eneste lang lidelseshistorie preget av ensomhet og fattigdom, ble det en viktig periode for den kunsteriske utviklingen. I produksjonen er det en rekke kjente malerier med motiver fra Norge.

Utenfor kunstmuseet i Viinistu, på området inne mellom de tidligere fiskesiloene, er det anlagt sommerteater. Kunstutstilling og teater fikk vi på samme billett, noe som passet fint. Årets stykke var skrevet av **Mart Kivastik** (f. 1963) og hadde tittelen *Külmetava kunstniku portree* (Portrett av en frysende kunstner). Det handlet nettopp om Konrad Mägi. Av de andre personene nevner vi kunstnervennene **Aleksander Tassa** (1882–1955) og **Nikolai Triik** (1884–1940), som begge var en kortere tid i Norge mens vennen Konrad gikk frysende omkring i det norske vinterødet.



(foto: tf)

Tõnnemuseet i Viinistu med inngangen til sommerteateret.

Kunstmuseet KUMU

Bygging av nytt kunstmuseum pågår i Tallinn. Den finske arkitekten **Pekka Vapaa-vuori** vant arkitektkonkurransen allerede for ti år siden. Etter mye motbør kom endelig arbeidet i gang i forfjor, og i vår var det på tide å gi museet et navn. Til den utlyste navnekonkurransen kom det inn 189 forslag fra 71 forslagsstillere. Juryen vedtok enstemmig å gå inn for KUMU som var innsendt av seks forskjellige personer. Belønningen for disse er gratis adgang til utstillingene så lenge de lever. I september i år ble det holdt kranselag, men ferdigstilt blir ikke bygningen før til høsten 2005.

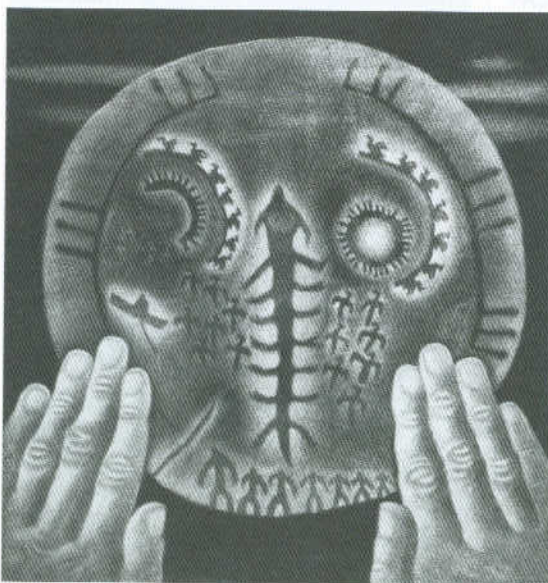
Estlands nasjonale kunstmuseum ble grunnlagt i 1919. Det har i årenes løp kom-

met til å bestå av sju enheter. Noen av disse vil bli omplassert til den nye bygningen. Det skal blant annet være en fast utstilling som viser estisk kunst. Et areal på 900 m² skal ta imot skiftende utstillinger, og vil i tillegg romme kafé, bokhandel osv. Du finner mer informasjon på www.kesseum.ee. Museet blir sikkert en viktig turistattraksjon for de litt kulturbevisste, så vi håper å bringe mer stoff om museet nærmere åpningen. Om du skal til Tallinn og allerede nå vil ta en titt på det som er å se, finner du KUMU på adressen Weizenbergi tn 34 / Valge tn 1, der det ligger i skråningen mellom bydelene Kadriorg og Lasnamäe. (15.9.04, jv)

Kaljo Põllu 70 år

Egentlig var Kaljo Põllu utdannet som glasskunstner, men de fleste kjenner han som grafiker og kunstmaler. Innenfor billedkunsten var Põllu den sterkeste eksponenten for den retningen som er kalt nativismen i estisk kulturliv. Den oppstod i

slutten av 1960-åra og er tydelig hos Põllu fra midten av 1970-åra. Han laget da den grafiske serien *Kodalased* som er inspirert av finsk-ugrisk mytologi. Med serien *Kalivägi* fra 1980-åra gikk han videre med en billedlig framstilling av de felles røttene til estere og andre beslektete folkestammer.



Fra Kaljo Põllus grafiske serie *Kodalased*.

Vi våger å anta at ingen estisk kunstner har vært utstilt så mange steder i Norge og så mange ganger som Kaljo Põllu. Den første gangen var i Stavanger 1984 der det ble vist 40 grafiske arbeider, de fleste i mezzotinto. Den gangen ble det laget en nydelig katalog med reproduksjoner av samtlige bilder samt prosalyriske tekster og et instruktivt etterord av forfatteren Jaan Kaplinski. (Norsk-estisk forening har fortsatt noen eksemplarer til salgs.)

Da Norsk-estisk kulturlag innledet vennskapsarbeidet i 1984, var det Kaljo Põllu som med en kunstgave skapte det økonomiske fundamentet for virksomheten. Kulturlagets arvtaker, Norsk-estisk forening, takker på det hjerteligste og stiller seg i fremste rekke blant de tallrike gratulantene 28. november.

Toomas Vint 60

En av Estlands mest særpregete kunstmalere, Toomas Vint, fylte 60 år i mars. Dette ble naturlig nok behørig feiret med utstillinger og ny bok. For han er forfatter også, og hører med til bølgen av unge prosaister som stod fram mot slutten av 1960-åra. Han har prioritert billedkunsten, men det er alltid en stor nytelse for litteraturselskere når han gir ut en ny roman eller ei novellesamling.



Toomas Vint: *Møte med et hus* (1995)

Redaksjonen:

POSTKASSA



Vi setter stor pris på brev og rapporter fra alle som har norsk-estiske aktiviteter eller opplevelser å fortelle om. Brevspalten blir mottatt med interesse både i redaksjonen og av leserne våre. Og om du har bilder å legge ved, er det veldig hyggelig.

Estisk kunstnar i Sirdal

Liv Undheim er akkurat no i Estland med skulen der ho er rektor. Ho vil koma attende til Sirdal mot slutten av denne veka. Sjølv har eg ikkje hatt noko direkte å gjera med Estland etter at eg slutta som skulesjef og blei museumsbestyrar. Men likevel har eg kontakt gjennom Jarona Ilo, ein kunstnar eg

traff første gongen me var i Tallinn i 1991. Eg hugsar det var sovjetiske soldatar i tollene og sovjetiske jeepar i gatene. Som ein spøk hadde alle dei mannlege lærarane i gruppa vår eit slips laga av tre i ei snor rundt halsen. I staden for å få stempel i passet ba vi om at dei sovjetiske tenestemennene sette stempla sine på treskia. Dei såg svært skeptiske ut til å byrja med, men så smilte dei og stempla slik vi ville. Dei var vel ikkje vande med at ein spøkte med tollarane på grensa til Sovjet. Vi hadde ein flott og minnerik tur.

Sidan har det vore mykje samarbeid med Jarona Ilo. Ho har teikna illustrasjonane til ei bok museet gav ut om segner og historier frå Sirdal. Og så har ho saman med meg laga ein medisinhage på museet med planter som veks i Sirdal og som opp gjennom tida har blitt nytta som legeplanter. Hagen vart ferdig no i haust. Jarona har òg teikna alle illustrasjonane me nyttar til museet. Nokre av dei kan du finna på heimesida vår: www.Sirdalfjellmuseum.no.

Med helsing

Steinar Tjomlid

Sirdal, 14. september 2004

Ny ambassadør

Den nye ambassadøren fra Estland, Juhan Haravee, har jeg hilst på 1. september. Han hadde mottagelse rett etter at han kom fra Slottet der han hadde levert akkreditivene til Kong Harald. Både Martin Killi og jeg var så heldig å få innvitjasjon til den estiske ambassaden. Martin var forhindret, så der stod jeg mellom alle folkene fra UD og ambassadørene fra de nordiske landene. Det gikk veldig raskt, for Latvia har også ny mann, så de fleste skulle dit også. Bra for meg, jeg fikk en lang prat med ambassadør Haravee. Han var allerede forberdt på at Estlands-nytt ville ha et intervju, så det spørs bare når dere rekker det. Han har et norskkurs med seg fra Estland og vil gjerne prøve å praktisere. Jeg fortalte om NEFs aktiviteter og at vi håper han stiller opp, og det tror jeg han gjør.

Hilsen

Else-Jannike Kuum

Oslo, 8. september 2004

Det går bra med Nick

Nå er det så lenge siden vi har hatt kontakt, at jeg vil bare gi livstegn fra meg. Her på Ålgård står alt bare bra til. Jeg er travelt opptatt med nok en innsamling til Estland. Mye fint er kommet inn, så jeg har bestemt at vi 30. oktober drar i gang et stort loppemarked for å få solgt noe av alt det fine vi har fått. Penger kommer jo godt med i arbeidet vårt. Loppemarkedet blir i forbindelse med kulturdagene her på Ålgård.

Ellers hadde jeg 14 fine dager i Tallinn i begynnelsen av juni. Det var så godt å være i Tallinn og kunne bo i sin egen leilighet. Nick har fått det så koselig der, og han synes det var så godt at jeg var der sammen med han.

I løpet av oppholdet mitt reiste vi også til mor til Nick som bor i Türi. Nick hadde ikke sett henne på 9 år, så det ble et rørende gjensyn. Dette er trolig noe av det sterkeste jeg har vært med på, men det var fælt å se hvor ødelagt hun var av alkohol og hun bodde under svært elendige forhold.



Mona-Lisa Hovland selger lodd til inntekt for Estland (foto: tf)

Nick har fått nok et avslag på pass, så hvis ikke noe nytt skjer i lovgivningen i Estland, må han vente til 17. oktober 2013 før han får pass. Det er viktig at politikerne får innspill fra flere personer og departement slik at de er villige til å legge fram forslag om å forandre loven. Slik det er nå, er det jo håpløst for de som har vært i fengsel. Nick er nå i full jobb på Hotell Olümpia. Der trives han godt, og den norske sjefen hans er storforføyd med jobben han gjør. Han har også fått papir på bestått 9-årig skole, og med godt resultat, så den siden av historien er bare positiv. Min frustrasjon mht. Nick går mest på at jeg ikke kan få ha han her i Norge for julefeiring, og f.eks. invitere han til min sønns konfirmasjon i mai. I alle høytider osv. sitter jo Nick alene. Han har ingen andre enn oss. Det er vi som er hans familie.

Vi hadde 2 gutter fra barnehjemmet i Tallinn på besøk her på Ålgård i sommer. Den ene var i 6 uker og den andre i 2 uker. Det var en flott tid, og de var som engler å ha i huset.

Hilsen fra

Mona-Lisa Hovland

Ålgård 5. september 2004

Gatebarn på sommerleir

Det fine med arbeidet er å se forandringen fra den dagen barna kommer og til de reiser hjem. De er vant med det harde livet på gata, og de har reaksjoner som et jungeldyr. De er raskt ute med å slå og sparke hvis de tror noen er ute etter dem. Det å vinne disse barnas tillit dag for dag. Få lov å holde rundt dem og kjenne at de slapper av. Smilet og latteren og kontaktmåten som blir vennligere for hver dag. Disse barna har så stort behov for omsorg, trygghet og varme. De bodde i armene våre så snart det var naturlig. Og som Solveig Bergsland sa: Så godt for dem å kunne gråte uten at det er fordi noen er slemme mot dem.

Leiren var 9.-22. august. En uke i Bø i Telemark og en uke i Sandefjord. Vi har vandret i ferdiglage gjerninger, og fått utrolig mange oppmuntringer av snille mennesker: Rimi spanderte all maten, gratis Mc.Donald, gratis bowling, masse gratis

godteri, gratis dag i Sommerland, gratis brus, gratis klesvask, gratis tannlege. Likevel kostet leiren ca. 65.000 kroner, og vi skaffet mye av dette ved loddssalg og noen gaver bl.a. fra Lions.

Noen kan nok spørre om ikke disse pengene kunne brukes på en mer fornuftig måte, men en av grunnene er jo å skaffe barna pass, og det er en viktig ting for å kunne bli estisk statsborger. En annen og viktig ting er at de får oppleve noe godt og positivt i livet. De ser at det er en mulighet for et bedre liv, og det gir dem noe å strekke seg etter.

Vi skal absolutt ha flere leirer, men håper på litt mer støtte økonomisk så det ikke blir så slitsomt å skaffe pengene. Det tar tid å sitte i butikker og selge lodd, vi har jo jobben ved siden av. Nå skal vi ha markedsdag til inntekt for gatebarna 17.-18. september og har mye arbeid i den forbindelse. Vi er flere som snakker om å lære mer estisk.

Håper Norsk-estisk forening fortsatt kan hjelpe oss med undervisning.

Til neste år vurderer vi å ha leiren på øya Saaremaa i Estland. Vi ønsker å treffe igjen alle de barna vi har hatt her. Det blir oppunder 40 barn, så det blir for dyrt å få dem til Norge. Vi tror det er viktig at barna opplever at vi kommer tilbake til dem, fordi vi er glad i dem, og det er vi virkelig.

Det er viktig for oss å få støttespillere både økonomisk og menneskelig. Vi trenger faddere og vi trenger penger til nytt barnehjem. EU har sagt nei til å støtte nytt barnehjem, men har laget en regel som sier at fra 2007 skal alle barnehjem drives etter modell av SOS barnebyer. Det betyr at 20 barn som nå bor i Peeteli må ut! Kanskje de som driver krisesenteret får lov til å fortsette, men de vil ikke få noe økonomisk støtte av myndighetene.



Deltakere på NEFs estiskkurs i Oslo, april 2004. Bak: Else-Jannike Kuum, Kristin Gallefoss, Wenche Lunde, foran: Rune W. Spersøy og Erling Rimestad. (foto: tf)

Hilsen Wenche Lunde

gatebarna.lunde@mail.com

Oslo, 13. september 2004

Ingrid Heinmaa:

ESTISK MAT



Salatoppskrifta nedanfor er frå Imbi Mõlder i Tartu. Den ser så lettvinnt ut at kven som helst kan få lyst til å gå i gang. Og godt smakar det, det kan vi skriva under på! Du bør velja ein potetsort som framleis er fast i fisken etter kokinga.

Den andre oppskrifta er frå Reet Nurmik i Molde. Skikkeleg potetstappe får ein ikkje ved å blanda pulver og vatn. Her går vi til grunnfaktorane! Men du bør velja skikkeleg mjølne poteter som nesten grautar seg når du kokar dei. Potetmos blir på estisk kalla "potetgraut".

I Estland er potetsalat og liknende salater populær selskapsmat. Det finnes mange varianter, men de fleste er variasjoner over et enkelt tema, og en vanlig grunnoppskrift er som følger.

Potetsalat (kartulisalat)

(3 personer)

4 store poteter

1–2 syltagurker

2 hardkokte egg

litt pølse (f.eks. 2–3 grillpølser)

1 dl rømme eller majones

grønn løk

Kok potetene og la dem kjøle. Skrell og skjær i små terninger. Hakk agurken. Skjær egg og pølser i terninger. Bland med rømme eller majones, eller en blanding av disse. Du kan servere salaten i ei skål og med brød til, eller du kan legge den direkte på brødsnivene om det skal være smørbrødfat. Dekorér den ferdige salaten med grønn løk.

Potetstappe (kartulipuder)

(4 personar)

1 kg poteter

2–3 dl mjølk

2 matskeier smør

1 halvtor løk

Skrell og kok potetene, hell av vatnet og knus til ein masse. Løken hakkar du smått opp og varmer i smøret. Smaksett potene med litt salt. Ha oppi kokande mjølk og smøret med løk, og rør eller visp kraftig slik at stappa blir luftig. Pynt gjerne med litt hakka persille eller grasløk.

Gratis skulemjølk frå barnehage til vidaregåande

Estiske barneskuleborn har hatt statsfinansierte skulemjølk. Systemet omfattar ein kopp mjølk eller jogurt kvar skule- eller barnehagedag. Eit nytt forslag føreset at 254 000 elevar og førskuleborn får del i ordninga frå 1. oktober. Sosialminister Marko Pomerants og folkesetnadsminister Paul-Eerik Rummo er begge positive til framlegget, så om budsjettet held, går det truleg igjennom.

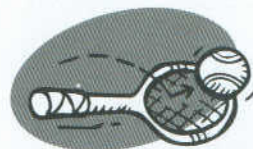
Systemet med gratis skulemjølk vart innført i 2001 for å styrkje helsa og fremje bruken av mjølk og mjølkeprodukt blant elevane. Attåt skulemjølka får elevane til og

med fjerde klasse gratis varmmat – sos og poteter.

Den eksisterande ordninga omfatta i fjor 54 000 elevar. Kostnaden på 14,5 eek vart dekkja over statsbudsjettet. Med støtte frå EU vil den utvida ordninga bety ein estisk eigendel på 31 millionar eek. Ordninga kjem som før til å gi kvar elev ein kvart liter mjølk om dagen. EU-reglane fører derimot med seg visse endringar i kva mjølkeprodukt som kan delast ut: kefir og smaksett jogurt må vike. Derimot går det fint med både søtmjølk, surmjølk og naturell jogurt. (ØR, Postimees 28.08.04)

Edit-Mai Granhaugen:

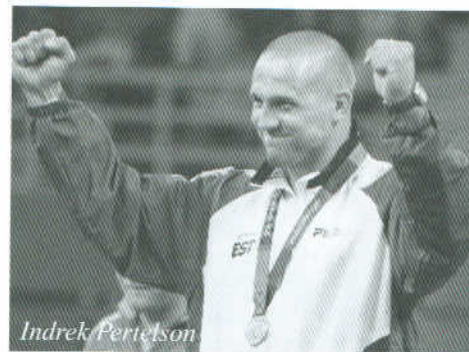
IDRETT



De olympiske leker

Estland marsjerte inn på olympiastadion i Aten med tikjemperen Erki Nool, gullmedaljøreren fra Sydney, som flaggbærer. Han var samtidig et av de største gullhåpene, men mislyktes i noen av øvelsene første dag og kjempet en håpløs kamp selv om han den andre dagen som vanlig kom sterkt tilbake i stav og spyd. Kristjan Rahnu avbrøt tikampen allerede første dag, mens Indrek Turi kom på 22. plass, så vidt foran norske Hans Olav Uvdal.

Mange av deltakerne i spesialøvelsen i spyd slet med skader. Norske Andreas Thorkildsen vant som kjent, mens estiske Andrus Värnik med ødelagt ankel klarte en sjetteplass.



Indrek Pertelson

Esterne tok i lekene totalt tre medaljer: én sølvmedalje og to bronsemedaljer. Sølvvinner var Jüri Jaanson som ble slått av vår egen Olaf Tufte i roing, og bronsevinnere Aleksander Tammert i diskos og Indrek Pertelson i judo.

Olympiakomiteen belønner sølvmedaljen med 800 000 eek og bronsene med 550 000 eek hver. I tillegg får medaljørerne forskjellige andre belønninger og har selvsagt steget til nasjonale og lokale helter. Det faller seg så heldig at de tre har forskjellige hjembyer. Pärnu bryster seg nå med sølvvinneren Jaanson. Tammert og Pertelson kommer henholdsvis fra Tartu og fra Tallinn.



Jüri Jaanson

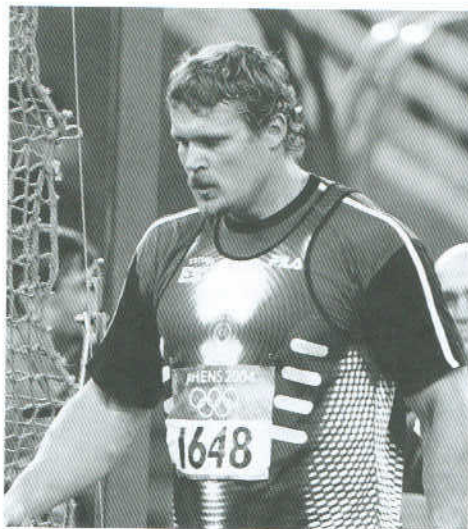
Allsidige Estland

Vi bringer en resultatliste som ble klar 4. juli og stiller samtidig spørsmålet: Fins det noen idrett der Norge med laginnsats kunne prestere noe tilsvarende? 1) Estland 23 282 poeng 2) Tyskland 23 234 poeng 3) Frankrike 23 120 poeng 4) Italia 5) Russland 6) Polen 7) Finland 8) Ukraina.

Her gjelder det friidrettens tikamp. Hver nasjon stiller med fire mann, og de tre beste fra hvert land teller i sammendraget. Estlands aller beste, gullvinneren fra Sydney, Erki Nool (34), deltok ikke denne gangen. Og Indrek Kaseorg (36), som i nasjonal sammenheng har vært nummer to etter Nool, har lagt opp. Det var i stor grad takk være Nool at Estland i fjor erobret en plass i superligaen. Bare et år seinere kunne Estland uten Nool stille med tre habile utøvere som slo ut de andre nasjonene i den europeiske superligaen. Høyere kan de ikke stige, men Finland og Ukraina, rykker ned et hakk til førstedivisjon.

I det sure været på Kadriorg stadion i Tallinn klarte ingen å skåre 8 000 poeng. Individuelt ble italieneren William Frullani best med 7 927 poeng, seks poeng mer enn franskmannen Laurent Hernu på andreplass. Esterne Indrek Turi (23 år, 7 888 poeng) og Kristjan Rahnu (25 år, 7 784 poeng) fulgte på tredje og femte plass. I det fine selskapet kom den tredje esteren, Madis Kallas (23 år, 7 610 poeng), på nienplass. Av 32 mann som gikk til start, kom altså tre estere blant de ni beste. Dette vitner om en utrolig jevnhet. Den sterkeste estiske øvelsen var kulestøt der esterne tok de tre første plassene. Særlig Kristjan Rahnu trenger å utvikle seg i løp; da kan han bli en virkelig stor tikjemper.

I kvinneslekten sjukamp kjempet det estiske laget samtidig en drabelig kamp for å beholde plassen i førstedivisjon. Resultatet ble der følgende: 1) Ukraina 2) Finland 3) Sverige 4) Frankrike 5) Estland 6) Italia 7) Spania 8) Sveits. Ukraina og Finland rykker dermed opp til superligaen, mens Spania og Sveits rykker ned. Individuelt var



Aleksander Tammert junior tok olympisk bronsemedalje i diskoskast.

svenske Carolina Klüft overlegent best med over 700 poeng mer enn toeren, Julia Akulenko fra Ukraina. (em)

Estisk verdensmester – igjen

Verdensmesterskapet i konebæring ble i begynnelsen av juli avviklet for tolvte gang, som vanlig i Sonkajärvi, Finland. Konkurransen ble igjen vunnet av et estisk par – Madis Uusorg og Inga Klaus. De tilbakela den 254 m lange løypa på 1.05.03. På veien er det vanngrav og forskjellige andre hinder å forsere. Esterne revolusjonerte for noen år siden idretten da de introduserte en ny, effektiv teknikk som går ut på at kona henger på ryggen av mannen med hodet ned og et lår på hver side av hodet hans. Hun holder seg på denne måten godt fast selv, og han kan konsentrere seg helt om løpet. Med overlegen teknikk har esterne vunnet sju år på rad. I tillegg til gull ble det også estisk bronse ved paret Jaanus og Anneli Undrest.

Til sammen deltok det 21 par. Ifølge reglene behøver ikke de to å være gift med hverandre, men for "kona" er det en nedre aldersgrense på 17 år og en nedre vektgrense på 49 kilo. (em)

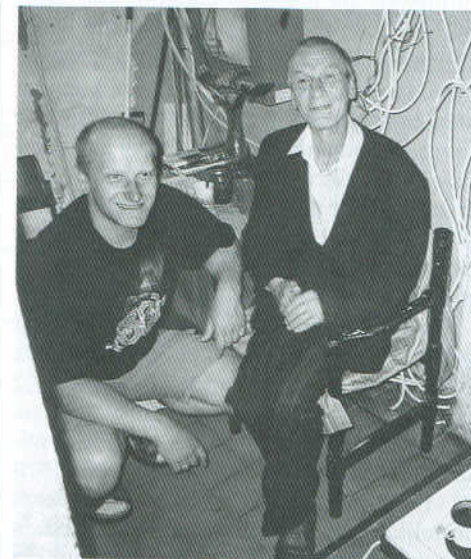
Krumtapper på barnehjemmet takker Norge

Tekst og foto Rigmor og Øivind Berge

I Estlands-nytt nr. 2, 2004 kunne vi lese om Solveig Bergsland, årets Estlands-venn som hadde medvirket til etableringen av det pastorale omsorgssenteret i Betelkirken (Peeteli kirik). Tilbudet til barna omfatter barnehjem, dagtilbud og nattsenter. Det drives også oppsøkende virksomhet. Det er derfor avgjørende at senteret har mange gode hjelpere. To av krumtappene i det daglige er direktør Mati Sinisaar og frivillig vaktmester Sergei Korobkin. Da Estlandsnytt var på besøk i sommer, var alle barna på sommerferie rundt omkring. Noen hadde også fått komme til Norge.

Selv om barna var borte, var døren til senteret åpen. Der drev nemlig Sergej et lite suppekjøkken i våpenhuset, der bostedsløse kunne komme inn og få seg et måltid mat, dusje og stelle seg litt. Sergei Korobkin hadde selv vært bostedsløs og en fengselsfugl i 25 år. Gjennom folkene på Betel-senteret hadde han fått hjelp til et nytt liv. Nå ville han hjelpe andre. Mati Sinisaar, lederen for senteret, kan ikke få fullrost den innsatsen Sergej gjør som frivillig vaktmester. – Og ikke nok med arbeidsinnsatsen, forteller Mati. – Når trygden kommer, er Sergei den første til å troppe opp på konforet og gi sitt bidrag til barnehjemmet.

Da Mati hører vi kommer fra Norge, blir han entusiastisk. – Dere må takke til alle i Norge som har sendt oss hjelp. Det var i 1993 at menigheten vår fikk den ødelagte



Mati Sinisaar og Sergei Korobkin.

kirken tilbake. Under Sovjet-tiden hadde den vært brukt til filmstudio. I kirken begynte vi å ta vare på barna og i 1998 begynte det å komme hjelp fra Norge, forteller Mati. Han viser oss rundt og forteller om vinduer, varmt vann, møbler osv. som kommer fra Norge. Mati blir varm i stemmen når han viser oss dette og ber om at vi gjennom Estlands-nytt formidler takken videre til alle dem som har bidratt. Takket være ildsjeler og krumtapper både i Estland og Norge, og i tillegg andre skandinaviske land, får gatebarna i Tallinn en ny framtid.

Moderne hotell åpnet i Narva

Hotell Narva stod klar til å ta imot de første gjestene 24. august. Før dette hadde Ida-Virumaa fylke vært uten overnattingsmuligheter med normal standard. Mange turister fra Norge har opplevd dette. Besøket i Narva har artet seg som en gjennomreise.

Det nye hotellet holder til i en bygning fra 1950-åra som stod tom inntil renover-

ingsarbeidet ble påbegynt i fjor høst. Hotellet har 87 sengeplasser fordelt på 51 værelser, noen av dem er utstyrt med badstu. Fjernsyn og internett hører selvsagt med på alle rom. I restauranten er det 48 plasser, i kafeen 25, og konferansedelen kan ta imot 40 personer. Med en slik kapasitet kan hotellet f.eks. to imot to busslass turister på én gang. På en overvåket, tilhørende parkeringsplass er det plass til 42 biler.

Ilmar Talve: *Eesti kultuurilugu keskaja algusest Eesti iseseisvuseni.* (Estisk kulturhistorie frå mellomalderen til sjølvstend- det) Tartu 2004. 686 sider.

Det har gått eit drygt tiår sidan estarane gjorde seg sjølvstendige for andre gong og sleppte seg lause på alle felt. Me sperrar opp augene i undring over det dei har utretta på kort tid. Nett no står me og måpar framfor Ilmar Talves bok som vart lansert i Tartu 8. juni. For å samanfatta estisk kultur og få den mellom to permar, må ein ha levd eit langt liv med dette som mål.

Ilmar Talve (f. 1919) er etnograf, forfatar og litteraturvitar. Han flykta frå Estland, fekk utdanninga si i Sverige og var frå 1962 professor ved universitetet i Åbo, Finland. Arbeidet med kultursoga tok ti år, og resultatet kan ein vanskeleg få fullrost. Talve seier i føreordet at det er eit langt essay eller ei forteljing om kulturutviklinga i fedrelandet, og vanskar den har møtt, men også om

seigleiken og livskrafta til folket. Han har ei von om at også dei unge skal lesa boka, og at dei aldri må slutta å tru på livskrafta i folket og viljen til å leva i fridom.

Talve fortel om alle hundreåra under tysk og russisk herredømme. Estarane greidde ved sida av den tyske og den russiske kulturen å utvikla sin eigen folkekultur fram til moderne kunstkultur. Nettopp det momentet er det viktig å ha klårt for seg: det estiske utvikla seg ved sida av, ikkje innanfor, dei nemnde herrefolkskulturane.

Talve hevdar at kultur er avhengig av nettverk og kommunikasjon. Det tok f.eks. fleire dagar å koma saman til den første songfestivalen, i 1869, og den lange tida ting tok, gjorde dei viktige. Mange prosessar kan vera vanskelege å fatta i våre e-postdagar. Kultur treng innleving og gjen- nomleving, konsentrasjon, deltaking, dyrking – slikt som den hektiske media- og høg- teknologitidsalderen gir lite høve til. (olm)

Løsning på kryssord i forrige nummer

PRESIDENT	R	OMRÅDE I SØR-ØST	S	KLOSTER VÅR EIST	P	TING	TUNISIA	L	ER KILLI	ORD- BOK- SPILLER FORF.	SKUE- SPILLER ERGMA	E
LITEN INNSJØ	Ü	LE	M	I	S	T	E	FAGER	V	E	N	
FORF. BRØDRE	Ü	TIDL. STATS- MIN. KLOKKE	T	A	R	A	N	D	I	HUS ERKI	I	N
PLAGG DELEN	T	U	U	L	I	K	LETT NOOL	E	N	K	E	L
MALER BYGE	E	R	M	E	T	GRESK GUD STIG!	E	R	O	S	PREP. ELV	I
EL	PAPPE- GØYER LYRI- KER	A	A	R	A	E	R	SKREV HAUST- DÅNSEN	O	RISK STYRE- MEDLEM I NEF	A	L
I	LIKE SPRÅK- MANN	A	A	NEF- LEDER	UNNA- LING SKRIVER REDSK.	S	K	U	L	K	LIKE	L
S	A	L	LIKE	K	K	POPUL- LERT NESTEN BLINK	I	N	TUTE FORF. 1890- 1952	U	L	E
T	A	L	L	I	N	N	REP DREIE	T	A	U	LENGDE- MÅL	M
BY FRA 1154 EL. 1219 PINE	V	E	FORF. BRØDRE BRUKKET	L	I	I	V	950	L	M	RUNDT TALL	E
S	I	LYRI- KER	A	L	V	E	R	50 5	L	SVENSK BYRÅ	T	T
VITRE POLI- TIKER	K	I	V	I	HØY- RED- SKAP	R	I	V	E	PROS- SET VANN	I	S

Kryssord

Av Laurits killingbergtrø

DISKOS- KASTER	SLET- TE	DE SKIF- TER	EU- REPRESENTANT	DYR HEL	7 DAGER KOMPONIST	ER 318 M. HØY
GOD I TI- KAMP	BY I ØST TURIST- BY	DIKT BY I NORD	STYRE- MEDLEM I NEF PRON.	1. ORD I SANG FINLAND	TREG GLATT	
FORF. 1936- I PRON.				UNNA		
LAND I ASIA	SKIVE I ASIA GAV UT SPRÅK- BOK	DIRI- GENT EISEN- HOWER	NEF- LEDER	BYGE	FØR KLOKKA 12	SKREV KEVADE
GIR JULING	TORG PROFET		LAD- NING	TRE- SORT	REKKE AV VUGNER	
ERGMA MÅLER I UFF	SITTE PÅ HEST	SØLV	DANSK ØY	RUS- SISK ELV		LITE HUS
BORT	NASJON- ALFOR- SAMLING					

Løsning i neste nummer

Estonia-flygel

Sjølvaste Josef Stalin var så begeistra for estiske piano at han gjorde Estonia-fabrikken til "hoffleverandør". Berre estarane skulle levera konsertpiano i Sovjet. Då Sovjet rakna, forsvann samtidig marknaden og produksjonen stupte frå 500 til 50 instrument i året. Den estiske konsertpianisten Indrek Laul investerte i fabrikken og berga han. Etter omlegging frå austeksport til

vesteksport er det igjen avsetning for 500 piano per år, men no går 90 % til USA. Laul har i formgiving og fargar klart å finna det som appellerer til amerikanarane. Den viktigaste årsaka til salssuksessen er likevel prisen. Instrumentet blir laga med hand, men lønnsnivået i Estland er lågt nok til at prisen er berre halvparten av det eit Steinway-piano kostar. (HeSa 1.7.04 tf)

Kort sagt

I Estland omkom i fjor 164 personar i trafikkulykker, og 2536 vart skadde. Av trafikkofra var 33 % bilførarar, 29 % passasjerar, 26 % fotgjengarar, 10 % syklistar og 2 % motorsyklistar.

Som siste EU-land fekk Estland på sein-sommaren direkte flysamband med unionshovudstaden sin då Estonian Air opna rute mellom Tallinn og Brussel.

Homofile arrangerte for første gong ein demonstrasjon i Estland 14. august då mellom 200 og 500 personar marsjerte gjennom gatene i hovudstaden.

Nesten halvparten av bilførarane i Estland stikk av frå ulykkesstaden når dei har vore innblanda i ei bilulykke.

Finsk-ugriske språk blir snakka av 23 millionar. Av desse snakkar 21 millionar anten ungarsk, finsk eller estisk. Livisk blir som morsmål snakka av færre enn ti personar.

På grunn av omfattande hamstring vart det rekna med at kvar estisk familie i gjennomsnitt tok med seg 50 kilo sukker inn i EU.

Flest deltakarar på songfestivalen i Tallinn var det i 1950 då 31 907 songarar deltok 21.–23. juli. I år var det nesten 30 000 songarar på søndagskonserten.

Tallinn sette opp bilparkeringsavgiftene i sentrum frå 1. august. Samtidig vart det opna tilbod om gratis sykkelparkering på Vabaduse väljak (Fridomsplassen) heile månaden.

Rådhuset i Tallinn vart grundig rekonstruert i 1402–04. Dermed måtte det bli fest og feiring for 600-åringen i sommar: konsert på Rådhusplassen 28.–29. august.

Turismen er ei sterk vekstnæring i Estland. Hittil i år har det samanlikna med i fjor vore ein auke på 26 % i talet på hotellovernattingar.

Estland hadde i sommar 524 ulike hotell, pensjonat o.l. med til saman 29 182 sengeplassar. Gjennomsnittleg overnattingspris var 452 eek.

Utanfor Estland blir det undervist i estisk på 33 skular. Sidan i fjor har Italia, Belgia og Luxemburg kome til.

Grensestasjonen i Narva blir dagleg passert av mellom seks og åtte tusen personar, 700–1000 personbilar, 50–60 bussar og 150–200 transportkjøretøy.

Trass i massiv privatisering har den estiske staten framleis mykje fast eigedom. Tredjeparten av staten sine bygningar står tomme og forfell.

I andre kvartal i år var den gjennomsnittlege månadslønna i Estland 474 euro, i Litauen 354 euro og i Latvia 316 euro. Samanlikna med i fjor var likevel den prosentvise auken størst i Latvia.

Auken i alkoholsalet har dei fire siste åra vore 88 % i Estland. Berre i Tallinn er det fleire utsal enn i heile Finland – for ikkje å snakka om Noreg!

For brennevin med 100 % alkohol tek den estiske staten ei avgift på 145 eek literen, med 40 % alkohol blir avgifta 58 eek. Avgifta på vin er 10,40 eek literen.

Flest deltakarar på folkedansfestivalen i Tallinn var det i 1970 med 9997 dansarar dagane 18.–19. juli.

Adresser og telefonnummer

Alle estiske fasttelefonar har sju-sifra og mobiltelefonane åttensifra nummer. Om du ringjer frå Noreg til Estland og nyttar det vanlege telefonnettet, skal du først taste 00 372. Så legg du til retningsnummer, f.eks. 6 til Tallinn og 7 til Tartu, og så abonnentnummer. Eit fullstendig Tartu-nummer vil frå Noreg sjå ut omtrent slik: 00 372 712 3456. Innanfor Estland tastar du 712 3456.

Med fasttelefon frå Estland til Noreg tastar du først 00 47 og deretter norsk abonnentnummer med åtte siffer. Med mobiltelefon startar du med +47.

Ringjer du med norsk mobiltelefon til Estland, tek du først estisk prefiks +372.

Korrekt måte å gruppere estiske fasttelefonnummer på er 3+4, dvs. 449 9123, mobilnummer går som 4+4, dvs. 5656 5666.

Norsk-estisk forening tek ikkje ansvar for eventuelle feil.

Adresser i Estland:

Kgl. Norsk Ambassade (Norra saatkond),
Harju 6, EE 15054 Tallinn, tlf. 627 1000,
faks 627 1001, e-post: emb.tallinn@mfa.no.
Ambassadør: Per Kristian Pedersen.

Nordisk ministerråds informasjonskontor
(Põhjamaade ministrite nõukogu infobüroo),
Lai 29, EE 10133 Tallinn, tlf. 627 3100,
faks 627 3110, e-post: info@nmr.ee,
nettstad: www.nmr.ee.

Nordisk ministerråds informasjonskontor
(Põhjamaade ministrite nõukogu infobüroo),
Raekoja plats 8, EE 51004 Tartu, tlf. 742 3625,
faks 744 1241, e-post: madis@nmr.ee.

Eesti instituut, Suur-Karja 14, Postkast 3469,
EE 10140 Tallinn, tlf. 631 4355, faks 631 4356,
e-post: einst@einst.ee. Leiar: Lore Listra.

Eesti-Norra Selts (Estisk-norsk forening),
leiar Eha Vain. Adresse, telefonnummer,
faks og e-post som for Nordisk ministerråds
informasjonskontor i Tallinn.

Tartu Norra Selts (Norsklaget i Tartu),
adresse som for Nordisk ministerråds informasjonskontor i Tartu.

Adresser i Noreg:

Republikken Estlands ambassade, Parkv. 51,
0256 Oslo, tlf. 22 54 00 70, res.: Oscarsgt. 26 B,
0244 Oslo. Ambassadør: Juhan Haravee.

Estlands æreskonsul i Bergen, Tor Øystein Enge,
tlf. 55 21 54 00, Fortunen 1, Pb. 1124 Sentrum,
5809 Bergen, e-post: enge@stieglers.no.

Estlands æreskonsul i Trondheim, Trond Bernhard Brekke, tlf. 73 80 21 50, Schultzgata 1,
7013 Trondheim, e-post: trond.brekke@bbrekke.no

Estlands æreskonsul i Stavanger, Reidar Maaseide,
tlf. 51 63 50 00, Svanholmen 5, 4033 Forus,
e-post: malthus@malthus.no.

Estlands æreskonsul i Tromsø,
Per Trygve Kongsnes, tlf. 77 60 35 00,
Fr. Langes gt. 20, 9258 Tomsø,
e-post: per.kongsnes@bedriftskompetanse.no.

Norsk-estisk forening, sjå siste side.

Estlands-nytt, sjå side 2.

Estlandsforeningen i Midt-Norge.

Ann-Elin Slettahjell, Åstun, 7070 Bosberg,
tlf.: 73 95 01 25, e-post: acesletta@hotmail.com.

Foreningen Norden, Harbitzalleen 24, 0275 Oslo,
tlf 22 51 67 60.

Norsk-estisk forening på nettet: <http://www.norsk-estisk.org>

Ajourføring blir utført av Kari Helene Partapuoli
som har adresse: parta@post.tele.dk

Send e-postadressen din til Kari Helene Partapuoli,
så får du rask medlemsinformasjon.

Norsk-estisk bryllup

Sekretær i Norsk-estisk forening, **Kaarina Ritson** fra Tallinn giftet seg med doktor ingeniør i geofysikk, **Ivar Bratberg** fra Raufoss. Bryllupsfesten ble holdt 10. juli på den nyrenoverte Sausti herregård i Viimsi utenfor Tallinn. Det var 65 gjester til stede, av disse kom ca. halvparten fra Norge. De nygifte har bosatt seg i Oslo.



Kutse eestlaste ja norralaste ühislaulule

**Ja kui see laul meil korda läeb
ei meie hätta jää!!!**

Kutsume kõiki lauluhuvilisi ja muidu peolembelisi eestlasi ja Eesti sõpru osalema meie segakoori tegevuses.

PS! Leidub huviliste seas ka pillimehi siis palume lahkelt kaasa võtta oma pill ja ühtlasi ka sellest eelnevalt teada anda Kersti Kelderile tlf. 63 87 22 37 või kersti.kelder@mail.ee

Norsk-estisk forening inviterer til Estlands-møte for medlemmer og venner

11. november kl 19.00

Obs! Dørene åpner 18.30 for sosialt samvær.

På programmet:

Den nye ambassadøren presenterer seg
Orientering om den siste tids begivenheter i Estland
Feiring av foreningens 20-årsdag
Enkel servering

Sted: Harbitzalleen 24, Skøyen.

Ta Jar-trikken til Abbediengen holdeplass.

Høstfest med allsang

Estere og nordmenn synger sammen lørdag 16. oktober.
Kersti Kelder er på plass, assistert av Marge Kelder fra Estland.

Alle velkommen, store som små!

Ta med passe fingermat til spleiselag.

Vi samles klokka 16 – 20 i lokalene til Foreningen Norden
Harbitzalleen 24, Skøyen.

Kontakt: Kersti Kelder 63 87 22 37 / kersti.kelder@mail.ee

Kohvikuõhtu

Iga kuu esimesel kolmapäeval kell 18.00 on Eesti Seltsi kohvikuõhtu baaris

Kristiania Bar & Brasseri, Jernbanetorget 1, 0154 Oslo

(varem Østbanestasjonen, praegu Østbanehallene)

e-mail: eesti.selts@oslo.online.no

Ti år sidan Russland trekte seg ut

Av Øyvind Rangøy

Den som spør ein estar når 2. verdskrigen tok slutt, kan risikere å få det litt overraskande svaret: 1994. Det var året då den femtiårige okkupasjonen vart endeleg avslutta og sjølvstendet stadfesta ved at dei russiske militære vart kalla heim.

I september 1992 var det framleis stasjonert 40 000 russiske soldatar på estisk jord, og 570 russiske militære einingar disponerte til saman 2 prosent av det totale flateinnhaldet. I november same året vedtok FN ein resolusjon om tilbaketrekking av framande militære frå dei baltiske landa. Russland var i første omgang uvilleg, og knytte motstanden til misnøye med estisk lovgiving – til dømes lover om statsborgarskap og opphaldsløyve for russarar. Gjennombrotet kom først då presidentane

Lennart Meri og Boris Jeltsin forhandla direkte og nådde fram til den såkalla juli-avtalen i 1994. Forhandlingane hadde kome i gang etter press og med støtte frå fleire vestlege land, men mange såg like fullt på utfallet som noko nær eit under. Etter avtalen skulle det russiske militæret ut innan 31. august 1994. Einaste unntak var anlegga rundt atomreaktorane i Paldiski, der fristen for å avslutta aktiviteten

etter ein tilleggsprotokoll vart sett til 31. september 1995.

Alt før forhandlingane sommaren 1994 var ein stor del av dei russiske soldatane trekte ut, men om lag 7000 var framleis fast stasjonerte på estisk jord då invitasjonen til forhandlingar kom frå Moskva – som ei stor overrasking. Før dei avgjerande forhandlingane hadde situasjonen sett svært fastlåst ut. Det er nok liten tvil om at internasjonalt press, mellom anna frå USA, spela ei stor rolle.

Avtalen om heimsending av alle framande soldatar står som eit av dei store gjennombrota og vendepunkta i estisk historie. Utan å spekulere for mykje i kva som kunne skjedd, kan ein trygt gå ut frå at både Nato- og EU-medlemsskap framleis hadde vore fjerne mål utan juli-avtalen.



Lennart Meri og Boris Jeltsin skriv under avtalen om tilbaketrekkinga av russiske militære styrkar frå Estland.



Norsk-estisk forening (Norra-Eesti Ühing)

Nettsted: <http://www.norsk-estisk.org>

Leder: **Martin Killi**, Gamleveien 27 a, 1406 Ski, tlf. 64 87 01 13, mobiltlf. 64 87 01 13, e-post: m-killi@frisurf.no.

Henv. om medlemskap til kasserer **Svein Huseby**, Dønsvknv. 70 c, 1346 Gjetsum, tlf. 67 54 38 82, e-post: s.huseby@frisurf.no.

NEF postgirokonto 0540 084 5486.